

JURIDICUM

Rätten till det rättsligt roliga
En undersökning av parodiundantaget i svensk
upphovsrätt i ljuset av EU-rätten

Jonathan Hällström Sander

HT 2020

[JU101A] [Examensarbete inom juristprogrammet, avancerad nivå], [30] högskolepoäng

Examinator: Mais Qandeel
Handledare: Erika Lunell

Förord

Jag vill här rikta en samling tack.

Tack till min familj som alltid stöttar mig samt visar intresse för mina studier. Tack för era uppmuntrande ord, helt okej förslag på uppsatstitel samt regelbundna frågor kring mitt mående. Uppskattar verkligen att ni alltid gör ert yttersta för att hjälpa mig och få mig att må bra.

Tack till min sambo Elvira. Du är fantastiskt begåvad och det uppskattar jag mycket. Att diskutera och argumentera med dig har hjälpt mig oerhört i författandet av uppsatsen. Tack för korrekturläsning, din ständiga pepp och din tro på mig.

Tack till min handledare Erika Lunell som hjälpt mig under arbetets gång.

Sammanfattning

Upphovsrätten är inte absolut utan denna kan åsidosättas till förmån för andra intressen genom inskränkningar och undantag. Parodiundantaget är ett icke lagstadgat undantag i upphovsrätten. Parodier har i svensk rätt traditionellt ansetts utgöra nya och självständiga verk. Avgörande för en parodis originalitet har varit dess ”helt främmande syfte” för originalverket. Upphovsrätten är väl harmoniserad inom EU och genom Sveriges medlemskap i unionen har den svenska upphovsrätten formats av EU-rätten. Ett centralt direktiv för upphovsrätten inom EU är Infosoc-direktivet. Infosoc-direktivet ger medlemsstaterna en fakultativ rätt att inskränka upphovsrätten till förmån för ett parodiundantag.

I Deckmyn-målet fastslog EU-domstolen innebörden och tillämpningsområdet av parodiundantaget i Infosoc-direktivet. Genom avgörande gavs begreppet ”parodi” status som unionsbegrepp. Den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget och EU-domstolens definition av begreppet parodi skilde sig i flera hänseenden från den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. Frågan som uppstod var huruvida den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt var förenlig med EU-rätten. I Järnrörsmålet från 2019 slog PMÖD fast att så inte var fallet. PMÖD fann att den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt måste upphöra och att parodiundantaget istället ska tolkas konformt med EU-rätten.

EU-rätten har långtgående påverkat tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. Det har medfört att tillämpningsområdet av parodiundantaget i flera hänseenden breddats. Parodier behöver exempelvis inte längre avse originalverket eller parodiera ett känt originalverk. Att parodiundantaget ska tolkas konformt med EU-rätten har även inneburit att parodiers tillåtenhet numera vilar på principen om yttrandefrihet istället för på upphovsrättsliga principer. Ovan adresserade förändringar har medfört att flera typer av parodier som tidigare ansetts otillåtna i svensk rätt numera är tillåtna.

Att parodiundantaget ska tolkas konformt med EU-rätten har dock även medfört att tillämpningsområdet av parodiundantaget i flera andra hänseenden smalnats av. Att parodier numera är att betrakta som inskränkningar i upphovsrätten medför att parodiundantaget ska tillämpas restriktivt och alltid måste uppfylla trestegsregeln och respektera den skäligen avvägningen mellan en upphovspersons intressen och yttrandefriheten hos en användare av ett skyddat verk. Dessutom medför den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget att parodier måste skilja sig från originalverket i högre grad än vad som varit gällande vid den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt.

Förkortningslista

AK	Auktorrättskommittén
Bernkonventionen	Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk
DS	Departementsserien
DSM-direktivet	Europaparlamentet och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG
EU	Europeiska unionen
EU-domstolen	Europeiska unionens domstol
HD	Högsta domstolen
Infosoc-direktivet	Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället
NIR	Nordiskt Immateriellt Rättsskydd
PMD	Patent- och marknadsdomstolen
PMÖD	Patent- och marknadsöverdomstolen
Prop	Proposition
Rättighetsstadgan	Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna
SOU	Statens offentliga utredningar
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Innehållsförteckning

1. Introduktion	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställning	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Avgränsningar.....	10
1.5 Terminologiska avvägningar.....	11
1.6 Etiska överväganden	11
1.7 Disposition	12
2. Upphovsrättens innebörd	13
2.1 Upphovsrättens skyddsobjekt	13
2.2 Originalitet	13
2.3 Upphovspersonens ekonomiska rätt.....	13
2.4 Upphovspersonens ideella rätt	14
2.5 Inskränkningar i upphovsrätten.....	15
3. Parodiundantaget i svensk rätt	17
3.1 Parodiundantaget i förarbetena till URL.....	17
3.1.1 Parodier i förhållande till den ekonomiska rätten	17
3.1.1.1 Avgränsningen mellan 4 § 1 st. och 4 § 2 st. URL	17
3.1.1.2 Parodi som ett nytt och självständigt verk enligt 4 § 2 st. URL	18
3.1.2 Parodier i förhållande till den ideella rätten.....	19
3.2 Parodiundantaget i tidigare svensk rättspraxis.....	19
3.2.1 NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga)	20
3.2.2 NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg).....	20
3.2.2.1 Skiljaktiga	21
3.3 Parodiundantagets rekvisit och tillämplighet.....	22
3.3.1 “Förvrängning till form eller innehåll”	22
3.3.2 “Känt verk”	23
3.3.3 ”Avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket”	24
3.4 Kritiken mot syftesrekvisitet.....	26
3.5 Diskussionen kring Alfons Åberg-målet i doktrin.....	28

3.5.1 Parodier i förhållande till den ekonomiska rätten	28
3.5.2 Parodier i förhållande till den ideella rätten.....	29
4. Parodiundantaget i EU-rätten	31
4.1 Parodiundantaget i Infosoc-direktivet.....	31
4.2 Parodiundantaget i DSM-direktivet	31
4.3 Deckmyn-målet.....	32
5. Tillämpningen av parodiundantaget i svensk rättspraxis efter EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet	35
5.1 Mål: PMT 1473-18 (Järnrörsmålet).....	35
5.2 Mål nr: B 7348-20 (En svensk tiger)	36
6. Hur påverkas tillämpningen av parodiundantaget i svensk upphovsrätt av EU-rätten?	39
6.1 Innehåll.....	39
6.2 Angående originalitet.....	40
6.3 Föremålet för parodiseringen samt kravet på “känt verk”	42
6.4 Trestegsregeln.....	43
6.5 Den skäliga avvägningen.....	45
6.5.1 Yttrandefriheten hos en individ som vill använda sig av ett upphovsrättsskyddat verk.....	46
6.5.2 En upphovspersons intressen och rättigheter	47
6.5.3 Hur har den skäliga avvägningen påverkat tillämpningsområdet av parodiundantaget i svensk rätt?.....	49
6.6 Den skäliga avvägningen i förhållande till respekträtten.....	50
6.7 Problematiken när en upphovsperson inte är rättighetsinnehavare.....	52
7. Slutsatser.....	54
Källförteckning.....	55

1. Introduktion

1.1 Bakgrund

Upphovsrätten är det rättsområde inom immaterialrätten som reglerar individers ensamrätt till de litterära eller konstnärliga verk de skapat. En individ som skapat ett verk som uppnår verkshöjd benämns som upphovsperson och erhåller en ensamrätt att förfoga över verket. Att verket innehar verkshöjd betyder att det är originellt och särpräglat. Den ensamrätt att förfoga över verket som dess skapare erhåller kallas upphovsrätt.¹

Upphovsrätten regleras i Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL). Upphovsrätten ger upphovspersonen till ett verk två typer av rättigheter: ekonomiska rättigheter samt ideella rättigheter. De ekonomiska rättigheterna regleras i 2 § URL och ger upphovspersonen ensamrätt att förfoga över verket (förfoganderätt) genom att framställa exemplar av verket samt att tillgängliggöra det för allmänheten.² De ideella rättigheterna regleras i 3 § URL och kan delas in i två kategorier. 3 § 1 st URL reglerar upphovspersonens rätt att namnges när ett verk framställs eller görs tillgängligt för allmänheten. 3 § 2 st reglerar upphovspersonens rätt att slippa få sina verk ändrade eller tillgängliggjorda för allmänheten i ett sådant sammanhang att hens konstnärliga anseende eller egenart kränks (respekträtten).

En upphovspersons ensamrätt att förfoga över sitt verk är dock inte ovillkorlig utan måste vägas mot andra intressen. Således finns det ett flertal undantag och inskränkningar i upphovsrätten vilka regleras i 2 kap. URL.³ Ett undantag i upphovsrätten som inte är lagstadgat i 2 kap. URL är parodiundantaget. Istället kommer det till uttryck i förarbetena till URL. I förarbetena uttalade Auktorrättskommittén (AK) att parodier ”av gammal hävd” ansetts tillåtna och att en parodi är att anse som ett nytt och självständigt verk inom ramen för 4 § 2 st. URL. Avgörande för en parodis tillåtenhet är att den har ett för förebilden ”helt främmande syfte”. Det nämnda innebär att den som parodierar ett originalverk så att ett helt främmande syfte uppnås har skapat ett självständigt (originellt) verk som är oberoende av originalverkets förfoganderätt. Upphovspersonen till parodin erhåller upphovsrätt till parodin även om parodin är mycket lik originalverket. Parodiundantaget är i den bemärkelsen inget egentligt undantag i upphovsrätten. Då nämnda synsätt var bestående fanns inget behov av att införa parodiundantag i lag.⁴ Parodiundantaget, så som det är uttryckt i förarbetena till URL, har även bekräftats av Högsta domstolen (HD) i två prejudicerande rättsfall.⁵

I och med Sveriges medlemskap i den Europeiska unionen (EU) är den svenska rättsordningen underordnad EU-rätten och svensk lagstiftning ska vara uniform med EU-rätten. Upphovsrätten är ett rättsområde där de ekonomiska rättigheterna genom direktiv och praxis från EU-domstolen successivt har harmoniserats inom unionen. Idag är upphovsrättens

---

¹ Olsson, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, s. 19.

² Levin, *Lärobok i immaterialrätt*, s. 135.

³ Levin, *Lärobok i immaterialrätt*, s. 191.

⁴ SOU 1956:25 s. 124 samt 136–137.

⁵ Se avsnitt 3.2 ”Parodiundantaget i tidigare svensk rättspraxis”.

ekonomiska delar väl harmoniserade inom EU och de EU-rättsliga direktiven har implementerats i den svenska rättsordningen.⁶

Genom Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (Infosoc-direktivet) infördes en fakultativ möjlighet för medlemsstaterna i EU att inskränka en upphovspersons ensamrätt genom användning av verket i parodisyfte. I artikel 5 (3) k av Infosoc-direktivet går det att utläsa att användning av ett skyddat verk i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte får utgöra ett undantag i upphovspersonens ensamrätt. Parodiundantaget i Infosoc-direktivet har inte implementerats i svensk rätt.⁷ 2014 kom det första, och hittills enda, förhandsavgörandet från EU-domstolen rörande parodiundantaget i Infosoc-direktivet. Genom avgörandet i mål C-201/13 (Deckmyn-målet⁸) harmoniserades upphovsrätten inom EU ytterligare. Domstolen fastslog bland annat att begreppet parodi är ett unionsbegrepp, det vill säga att begreppet inte kan ges en nationell betydelse i varje enskild medlemsstat utan har en bestämd definition inom hela unionen. Vidare uttalade EU-domstolen vilka rekvisit som ska beaktas när medlemsstaternas nationella domstolar avgör om ett verk faller inom parodiundantaget eller ej.

Tillskillnad från den rådande uppfattningen i svensk rätt att parodier är nya och självständiga verk uttalade EU-domstolen att parodier inte är originella och således inte är självständiga verk. Istället utgör de inskränkningar i upphovsrätten. Vidare uttalade EU-domstolen att parodier är ett medel för att uttrycka åsikter, deras tillåtenhet vilar således på yttrandefriheten. Även om parodiernas tillåtenhet i svensk rätt motiverats av yttrandefrihet och kulturutveckling har deras tillåtenhet alltid vilat på upphovsrättsliga principer. Vid bedömningen om en parodi faller inom parodiundantaget måste motstående intressen beaktas. Dels yttrandefriheten hos parodins skapare och kulturutvecklingen i samhället, dels upphovspersonens skydd för sitt verk och rätten till en konkurrensfri position.⁹ Avvägningen mellan dessa intressen har alltid skett internt inom URL i svensk rätt.¹⁰ EU-domstolen avgörande medförde att parodiernas tillåtenhet vilar direkt på principen om yttrandefrihet.

Innebörden av begreppet parodi, parodiundantagets rekvisit samt bedömningen om en parodi är tillåten i EU-rätten, som preciserats genom avgörandet i Deckmyn-målet, skilde sig i flertalet hänseenden från vad som traditionellt ansetts gälla för parodiundantagets tillämpning i svensk rätt. Det nämnda ledde till en osäkerhet huruvida det svenska parodiundantaget var förenligt med EU-rätten.¹¹

1.2 Syfte och frågeställning

---

⁶ Olsson, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, s. 397–399.

⁷ Prop. 2004/05: 110.

⁸ Mål C-201/13, (Deckmyn).

⁹ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 111–112.

¹⁰ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 204.

¹¹ Se Ficks, *Om det icke-existerande eller harmoniserade parodiundantaget i svensk upphovsrätt*.

Uppsatsens syfte är att undersöka hur parodiundantaget traditionellt har tillämpats i svensk rätt samt vilka upphovsrättsliga principer parodiundantaget vilar på. Vidare avser uppsatsen undersöka parodiundantagets reglering och tillämpning i EU-rätten. Avslutningsvis har uppsatsen för avsikt att undersöka hur tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt sker idag samt hur den påverkas av EU-rätten.

För att uppnå syftet ämnar uppsatsen besvara följande frågeställning: ”Hur tillämpas parodiundantaget i svensk rätt samt hur påverkas tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt av EU-rätten?”

1.3 Metod och material

I uppsatsen kommer den traditionella rättsdogmatiska metoden användas för att fastställa gällande rätt och på så vis besvara uppsatsens frågeställning. Den rättsdogmatiska metoden innebär att ett flertal rättskällor tolkas för att utröna gällande rätt. Dessa är vanligtvis lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Det råder en inbördes hierarki mellan rättskällorna där lagtexten är högst följt av förarbeten, rättspraxis och doktrin.¹²

Då parodiundantaget icke är stadgat i lagtext kommer förarbeten, rättspraxis och doktrin ligga till grund för fastställandet av gällande rätt. Genom förarbetena ges vägledning kring hur parodiundantaget ska tolkas. Det inkluderar vad som är avgörande för undantagets tillämpning samt vilka upphovsrättsliga principer som ligger till grund för undantaget. Genom att studera förarbetena ges en förståelse för lagstiftarens intention gällande parodiundantaget. Förarbeten ger ofta uttryck för underliggande principer som ej ansetts behöva uttryckas i lagtexten. Det nämnda gäller även för parodiundantaget.¹³

Vägledning gällande parodiundantagets tillämpning ges även genom praxis. Parodier och parodiundantagets tillämpning har varit föremål för prövning i domstol där uttalandena från förarbetena har utvecklats och konkretiserats. Två prejudicerande fall från HD samt ett från PMÖD kommer behandlas i uppsatsen för att utröna parodiundantagets rekvisit och tillämpning. Även rättspraxis från lägre instanser som inte är prejudicerande kommer att behandlas. Detta för att peka på den potentiella problematiken med parodiundantaget samt för att belysa hur EU-rätten påverkar tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. Eftersom domstolarna tolkar och applicerar rättsregler medför rättspraxis, som rättskälla, en förståelse för parodiundantagets rekvisit, omfång och tillämpning. Rättspraxis ger även en indikation för hur pass enhetlig rättstillämpningen är.¹⁴ Slutligen kommer även doktrin behandlas för att bringa ytterligare klarhet kring de aspekter av parodiundantagets tillämpning som inte har behandlats uttömmande i ovan nämnda rättskällor. Doktrin ger även uttryck för huruvida det råder samstämmighet kring tillämpningen eller om det finns motstridiga uppfattningar.¹⁵

Upphovsrätten är väl harmoniserad inom EU och den svenska upphovsrätten är influerad av EU-rätten. Således är enbart den rättsdogmatiska metoden inte tillräcklig för att fastställa

---

¹² Nääv, *Juridisk metodlära*, s. 21.

¹³ Strömholm, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning. En lärobok i allmän rättstillämpning*, s. 368.

¹⁴ *Ibid*, s. 388.

¹⁵ Nääv, *Juridisk metodlära*, s. 37.

gällande rätt inom upphovsrätten, även den EU-rättsliga metoden måste beaktas.¹⁶ Genom medlemskapet i EU har Sverige bundit sig till att respektera och följa EU-rätten. Detta genom att Sverige överlät beslutsbefogenheter och normgivningskompetens till EU.¹⁷ Det nämnda möjliggör en enhetlig rättstillämpning inom unionen.¹⁸ Att medlemsstaterna överfört normgivningskompetens medför att EU, till skillnad från andra internationella organisationer, kan anta bindande rättsakter.¹⁹ Den EU-rättsliga metoden är att tolka och rangordna de EU-rättsliga källorna i en hierarkisk ordning samt få förståelse för hur de påverkar den nationella rättsordningen.²⁰

I det här arbetet kommer de EU-rättskällor som behandlas främst vara Infosoc-direktivet där det EU-rättsliga parodiundantaget är stadgat samt EU-domstolens praxis (Deckmyn-målet) där parodiundantagets innebörd fastslagits. Dock kommer även annan praxis från EU-domstolen, de allmänna rättsprinciperna, generaladvokatens förslag till avgörande och rättighetsstadgan behandlas i den mån de påverkar tillämpningen av parodiundantaget. De EU-rättskällor som behandlas i uppsatsen är alla, förutom generaladvokatens förslag till dom, bindande rättskällor som medlemsstaterna måste följa.²¹ Infosoc-direktivet är dock i vissa hänseenden fakultativt. Generaladvokatens uttalanden är vägledande men kan ha stor påverkan på bedömningen av en rättsregel i de nationella domstolarna. Exempelvis när generaladvokaten tagit ställning i en fråga eller uttalat sig mer precist kring bedömningen av en rättsregel än EU-domstolen.²²

Då parodiundantaget i Infosoc-direktivet är fakultativt är medlemsstaterna inte tvingade att implementera det. Sverige avstod från att implementera parodiundantaget och således har Sverige inte förbundit sig till att tillämpa parodiundantaget i Infosoc-direktivet. Begreppet parodi har dock genom EU-domstolens praxis givits status som unionsbegrepp. Det innebär att begreppets definition är enhetlig inom unionen. Således kan en medlemsstat som tillämpar parodiundantag inte tillskriva begreppet parodi en annan innebörd än den som fastslagits av EU-domstolen. Sverige har traditionellt tillämpat ett parodiundantag som inte har sin rättsliga grund i Infosoc-direktivet utan i förarbetsuttalanden och prejudikat från HD. Det nämnda medför risk för att en konflikt uppstår mellan svensk rätt och EU-rätt. Om en sådan konflikt uppstår ska EU-rätten, då den står högre i hierarkin än de nationella rättskällorna, ges företräde. För att fastställa gällande rätt måste följaktligen inte bara nationella rättskällor utan också EU-rättsliga rättskällor tolkas.²³

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen ämnar undersöka hur parodiundantaget i svensk rätt tillämpas och således hur parodier förhåller sig till en uphovspersons ekonomiska och ideella rättigheter. Inom den

¹⁶ Hettne, *EU-rättslig metod Teori och genomslag i svensk rättstillämpning*, s. 34.

¹⁷ Lag (1994:1500) med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska unionen samt Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 108–109.

¹⁸ Fördraget om Europeiska unionen (konsoliderad version) artikel 2.

¹⁹ Nääv, *Juridisk metodlära*, s. 111.

²⁰ Hettne, *EU-rättslig metod Teori och genomslag i svensk rättstillämpning*, s. 34.

²¹ *Ibid*, s. 40.

²² *Ibid*, s. 117.

²³ *Ibid*, s. 173.

ideella rätten kommer parodier i förhållande till respekträtten undersökas. Hur parodier förhåller sig till namngivelserätten kommer inte behandlas. Uppsatsen kommer undersöka hur EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet påverkat tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. Uppsatsen ämnar inte undersöka hur domen påverkat tillämpningen i andra medlemsstater samt hur tolkningen av EU-domstolens avgörande skiljer sig mellan medlemsstaterna. Det nämnda skulle dock kunna utgöra ett intressant uppsatsämne för framtiden. I uppsatsen kommer inte heller undersökas om Sverige bör införa ett lagstadgat undantag för parodier i URL då en sådan undersökning skulle vara allt för omfattande för denna uppsats. En sådan undersökningen faller inte heller inom den rättsdogmatiska metoden och frågan bör således adresseras i en annan typ av text.

1.5 Terminologiska avvägningar

I förarbetena till URL uttalade AK att parodier och travestier har ansetts tillåtna. I Infosoc-direktivet artikel 5(3) (k) kan utläsas att användning i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte får utgöra undantag/inskränkningar i upphovsrätten. HD har i sina avgöranden inte uttalat att innebörden av parodi och travesti skulle skilja sig från varandra utan verkar ha betraktat begreppen som synonyma.²⁴ Inte heller EU-domstolen har uttalat att det skulle finnas en skillnad beträffande innebörden av begreppen karikatyr, parodi eller pastisch.²⁵ I doktrinen har parodi använts som ett samlingsbegrepp för parodier, travestier, karikatyrer och pastischer.²⁶ Den här uppsatsen ämnar följa denna praxis och kommer, såvida det inte rör sig om citering, använda parodi som samlingsbegrepp för nämnda begrepp.

Den individ som skapat ett verk har traditionellt benämnts som upphovsman. Den nuvarande upphovsrättslagen trädde i kraft för över 70 år sedan och flera framsteg har skett inom jämställdhetens område sedan dess. Fler och fler arbetsgivare, organisationer och aktörer inom upphovsrättens område har under senare år, som ett led i ett konstant pågående arbete mot ökad jämställdhet, börjat benämna skaparen av ett verk för upphovsperson.²⁷ Begreppet upphovsman ger uttryck för en föråldrad syn på vem som kan skapa ett verk. Den här uppsatsen har för avsikt att utgöra ytterligare ett led i arbetet mot en mer jämställd upphovsrätt. I uppsatsen kommer således en individ som skapat ett verk, med undantag för citering, benämnas som upphovsperson. Vid citering från EU-rättsliga källor kommer en upphovsperson att benämnas som rättighetsinnehavare.

Begreppen ”undantag” och ”inskränkning” kommer användas synonymt.

1.6 Etiska överväganden

Rättspraxis behandlas i uppsatsen för att tolka rättsregler och hur dessa har tillämpats av domstolarna. De individer som genom sitt handlande blivit föremål för en domstolsprövning är i sig inte relevanta. Endast de rättsliga frågor som deras handlande har aktualiserat är av

---

²⁴ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)

²⁵ Mål C-201/13, (Deckmyn)

²⁶ Se bland annat Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 156 fotnot 3, Ficks, *Om det icke-existerande eller harmoniserade parodiundantaget i svensk upphovsrätt*, s. 316 samt Rosén, *Medie- och upphovsrätt*, s. 240–241.

²⁷ Se bland annat STIM, Föreningen svenska tonsättare, Musikförläggarna och PRV:s hemsidor.

intresse. Utgångspunkten i uppsatsen är att de individer som förekommer i rättspraxis inte kommer benämnas med namn då det är irrelevant för uppsatsens syfte. Uppsatsen ämnar på så vis respektera integriteten hos dessa individer. Däremot kan företag som är parter i mål benämnas vid namn då det inte i samma mån är kränkande för individer.

Intentionen att inte skriva ut namn på individer som varit föremål för en domstolsprocess kommer frångås när praxis från EU-domstolen tolkas. Det är kutym att praxis från EU-domstolen identifieras med dels ett målnummer, dels parternas namn.²⁸ Således utgör parternas namn ett identifikationsmedel för att hänvisa till förhandsavgöranden från EU-domstolen, tex Deckmyn-målet. I de fall en individs namn används som indikator för förhandsavgörandet kommer namnet även skrivas ut när förhandsavgörandet behandlas i uppsatsen. Det för att undvika förvirring samt för att det inte har ansetts utgöra ett större intrång i en individs integritet än vad användandet av individens namn som identifikationsmedel för förhandsavgörandet har inneburit.

1.7 Disposition

I andra kapitel ges en introduktion till upphovsrätten. Kapitlet behandlar vad som krävs för att ett alster ska vara ett verk, vilka typer av verk som kan få upphovsrättsskydd, vem som får upphovsrätt till ett verk samt de ekonomiska och ideella rättigheterna. Även inskränkningar och undantag i upphovsrätten kommer redogöras för.

I tredje kapitlet görs en genomgång av det svenska parodiundantaget. Parodiundantagets utformning i lagtexten, dess omnämning i förarbetena samt den praxis som berör undantaget presenteras. På så vis ges en förståelse för parodiundantagets uppkomst och utveckling i Sverige. Även kritik mot parodiundantagets rekvisit och diskussionen i doktrin kring HD:s avgörande i NJA 2005 s. 905 kommer belysas.

I kapitel fyra kommer parodiundantaget i EU-rätten att behandlas. I kapitlet kommer relevanta direktiv likväl som EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet undersökas för att fastställa hur parodiundantaget tillämpas inom EU.

Det femte kapitlet kommer behandla svensk rättspraxis efter EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet. Rättsfallen ”Järnrörsmålet” och ”En svensk tiger” kommer behandlas för att påvisa förändringen av rättsläget.

Kapitel sex innehåller en analys gällande hur tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt har påverkats av EU-rätten, samt hur de förändrade rekvisiten för en tillåten parodi påverkar tillämpningen av parodiundantaget.

Kapitel sju innehåller uppsatsens slutsatser.

---

²⁸ Hänvisning till avgöranden från EU-domstolen: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_126035/sv/ hämtad 2020-10-30.

2. Upphovsrättens innebörd

2.1 Upphovsrättens skyddsobjekt

Upphovsrätten regleras i Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL). I 1 § URL listas vilka typer av verk en upphovsperson kan erhålla ensamrätt till. Förutom skönlitterära eller beskrivande framställningar i skrift eller tal, musikverk, filmverk, datorprogram, fotografiska verk, alster av byggnadskonst eller brukskonst är det i punkt 7 föreskrivet att ”verk som kommit till uttryck på något annat sätt” även omfattas av bestämmelsen. Således är de olika typerna av verk som medför upphovsrätt till skaparen åtskilliga och av stor variation.

Upphovsrätten ger upphovspersonen till ett verk två typer av rättigheter: ekonomiska rättigheter och ideella rättigheter. De ekonomiska rättigheterna regleras i 2 § URL och de ideella rättigheterna regleras i 3 § URL. Som framgår av 1 § URL är det den som skapat ett verk (upphovspersonen) som erhåller upphovsrätten till verket. Det krävs ingen registrering eller ansökan för att skaparen ska få upphovsrätt, istället tillfaller rätten honom eller henne omedelbart när verket skapats.²⁹ Verk kan ha ett stort ekonomiskt eller personligt värde och upphovsrätten skapar en trygghet i och med att upphovspersonen vet att ingen annan får använda, förändra eller sprida verket utan ett explicit tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. På så vis skyddas upphovspersonens ekonomiska likväl som ideella intressen.³⁰

2.2 Originalitet

Alla alster som skapas är inte att betrakta som verk. För att ett alster ska anses vara ett verk har det i förarbetena till URL uttalats att det krävs att det är av ”andligt arbete” och uppvisar självständighet, individualitet och originalitet.³¹ Vad som krävs för att ett alster ska erhålla skydd har även behandlats av EU-domstolen. Domstolen fastslog att ett alster, för att erhålla upphovsrättskydd, måste vara originellt i den mån att det ”är upphovsmannens egen intellektuella skapelse”.³² Avgörande för om en skapelse är upphovspersonens egen är om skapelsen ”avspeglar hans eller hennes personlighet” vilket är uppfyllt om skaparen ”kunnat uttrycka sin kreativa kapacitet genom att göra fria och kreativa val”.³³ EU-domstolen har även fastslagit att delar av ett alster kan erhålla upphovsrättskydd om delarna i sig bidrar till originaliteten hos alstret som en helhet.³⁴ Den som skapat ett alster eller en del av ett alster som uppfyller ovan nämnda krav på originalitet erhåller upphovsrättskydd till verket. Upphovsrätten består av två olika typer av rättigheter: ekonomiska och ideella rättigheter. Nedan följer en genomgång av dessa rättigheter.

2.3 Upphovspersonens ekonomiska rätt

---

²⁹ Maunsbach, *Grundläggande Immaterialrätt*, s. 72.

³⁰ Bernitz, *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*, s. 73.

³¹ Prop. 1960:17, s. 49 samt SOU 1956:25 s. 66.

³² Mål C-5/08 (Infopaq), punkt 37.

³³ Mål C-145/10 (Painer), punkt 88–89.

³⁴ Mål C-5/08 (Infopaq), punkt 38–39.

De ekonomiska rättigheterna, även kallat för föfoganderätt/ensamrätt, regleras i 2 § URL och föreskriver en ensamrätt för upphovspersonen att föfoga över verket. Föfogandet inkluderar att framställa exemplar av verket och att göra det tillgängligt för allmänheten. 2 § URL preciserar även vad som avses med framställning av exemplar samt tillgängliggörande för allmänheten. En upphovspersons föfoganderätt gäller även verket i ändrat skick, i översättning och bearbetningar av verket, i annan litteratur- och konststart eller i annan teknik. Dessa rättigheter som en upphovsperson erhåller kommer även till uttryck genom artikel 2 och 3 av Infosoc-direktivet. Det nämnda medför att den som utför någon av ovan listade förändringar av ett verk i enlighet med 4 § 1 st. URL, och på så vis skapar ett andrahandsverk (bearbetat verk), inte har rätt att föfoga över det verket utan tillstånd från upphovspersonen till originalverket. Det gäller dock inte om någon i ”fri anslutning” till originalverket åstadkommer ett ”nytt och självständigt verk” enligt 4 § 2st. Då tillfaller föfoganderätten skaparen av det nya och självständiga verket. Avgränsningen mellan 4 § 1 st. och 4 § 2 st. URL och hur parodier förhåller sig till paragraferna kommer att behandlas senare i uppsatsen. Den ekonomiska rätten kan överlåtas i enlighet med 27 § URL.

2.4 Upphovspersonens ideella rätt

De ideella rättigheterna regleras i 3 § URL och består av två olika rättigheter. Dels rätten att bli namngiven (namngivningsrätten), vilken kommer till uttryck i 3 § 1 st. URL, dels respekträtten vilken är stadgad i 3 § 2 st. Rätten att bli namngiven innebär att en upphovsperson ska bli namngiven ”i den omfattning och på det vis som god sed kräver” när dennes verk framställs eller görs tillgängligt för allmänheten.

Respekträtten innebär att en upphovsperson är skyddad mot att dennes verk utsätts för en behandling som skulle kunna vara kränkande för upphovspersonen. Det innebär att verket inte får ”ändras så att upphovsmannens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks”. Inte heller får verket göras tillgängligt för allmänheten i ”sådan form eller sammanhang” som är kränkande för upphovspersonen.³⁵ De ideella rättigheterna kan en upphovsperson inte överlåta utan endast eftergiva gällande en begränsad användning av verket.³⁶

Vid bedömningen huruvida en ändring medför en kränkning för upphovspersonen ska saken ses från upphovspersonens synpunkt, men i övrigt ska en objektiv måttstock anläggas. Det medför att obetydliga felöversättningar och tryckfel inte är att anse som kränkande. Vid bedömningen ska omständigheterna i det aktuella fallet beaktas och utgångspunkten ska vara förhållandena inom den aktuella konststarten. Vikt ska läggas vid verkets art och dess betydelse i litterärt eller konstnärligt anseende. Att beakta är även om det tydligt framgår att återgivningen är en bearbetning eller om återgivningen gör anspråk på att framställa verket i oförändrad form.³⁷

Hur den objektiva måttstocken påverkar bedömningen huruvida en ändring av ett originalverk kränker dess upphovspersonen kan illustreras med hjälp av HD:s dom i NJA 1979 s. 352

---

³⁵ Olsson, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, s. 21.

³⁶ 3 § 3 st. URL.

³⁷ SOU 1956:25 s. 123.

(Max Walter). Rättsfallet behandlar flertalet färglitografier av konstnären Y vilka av konstnären X försetts med kommentarer och fingerade tryckerianvisningar. Frågan som behandlades av HD var huruvida X:s ändringar inneburit en kränkning av Y:s konstnärliga anseende eller egenart enligt 3 § 2 st. URL. HD uttalade i linje med förarbetena att en objektiv måttstock måste anläggas vid bedömningen. HD fann att de av X tryckta kommentarerna och anvisningarna inte angripit den konstnärliga integriteten hos Y:s verk. Det då trycken tydligt kunde särskiljas från originalverket och på så vis inte ändrat dess konstnärliga elementen. Domstolen uttalade även att det av utredningen i målet framgick att X:s användande av Y:s välkända konstverk för sitt eget arbete gav uttryck för en specifik tradition inom konsten som är utmärkande för vissa moderna konstformer. HD fastslog att förekomsten av sådana tendenser inom konsten får ett ”ej oväsentligt” inflytande över vad som enligt den objektiva måttstocken kan bedömas vara kränkande. Då X:s ändringar av Y:s verk var att anse som representativt för en specifik konstform kunde de, vid en bedömning enligt en objektiv måttstock, inte anses kränka Y:s konstnärliga anseende eller egenart enligt 3 § 2 st. URL. HD påpekade även att huruvida Y:s medborgerliga anseende kränkts inte var föremål för prövning i målet.³⁸

Infosoc-direktivet har till syfte att harmonisera de ekonomiska rättigheterna mellan medlemsstaterna. I skäl 19 till direktivet kan utläsas att ingen harmonisering av de ideella rättigheterna sker genom direktivet. Den ideella rätten är inte harmoniserad inom EU utan utövas i enlighet med medlemsstaternas nationella lagstiftning och bestämmelserna i Bernkonventionen.

2.5 Inskränkningar i upphovsrätten

En uphovspersons ensamrätt att förfoga över sitt verk är inte absolut. Det finns ett flertal inskränkningar och undantag listade i 2 kap. URL som alla tar sikte på uphovspersonens ekonomiska rätt. Exempel på sådana inskränkningar är rätten att framställa exemplar för undervisningsändamål i 14 § URL, citaträtten i 22 § URL samt vissa friheter att använda uphovsrättskyddat material i nyhetssammanhang i 25 § URL. Gemensamt för alla inskränkningar i uphovsrättsinnehavarens ensamrätt är att de måste ge uttryck för ett samhällsintresse som ska tillgodoses, tex rätten till yttrande- och informationsfrihet.³⁹ I artikel 5 av Infosoc-direktivet listas de fakultativa inskränkningarna och undantagen i uphovsrätten som medlemsstaterna kan tillämpa. Listan är uttömmande vilket innebär att inga andra inskränkningar och undantag än de som listas i artikel 5 av direktivet får tillämpas.

Sverige är, tillsammans med 175 andra stater (år 2018), anslutna till Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk från 1886 (Bernkonventionen). Traktatet är av stor vikt för den internationella uphovsrätten. Genom överenskommelsen fastslogs bland annat att en uphovsperson får ensamrätt till ett verk direkt vid verkets skapande utan att behöva registrera verket, samt att ensamrätten gäller i alla länder som anslutit sig till traktatet.⁴⁰

---

³⁸ NJA 1979 s. 352 (Max Walter), s. 358–359.

³⁹ Bernitz, *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*, s. 102

⁴⁰ Levin, *Lärobok i immaterialrätt Upphovsrätt*, s. 45.

I artikel 9(2) av Bernkonventionen kan utläsas att varje stat som anslutit sig till traktatet under visa specifika omständigheter kan tillåta undantag i upphovsrätten. Dessa undantag kan bara tillåtas om de uppfyller den så kallade trestegsregeln. Trestegsregeln innebär att undantag i upphovsrätten endast är tillåtna ”i vissa särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket eller annat alster och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen”. Citatet kan delas in i tre delar: 1: ”i vissa särskilda fall” 2: ”som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket eller annat alster” 3: ”och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen”. Trestegsregeln ämnar skapa och upprätthålla en jämvikt mellan enskildas samt det allmännas och upphovpersoners intressen.⁴¹ Trestegsregeln kommer även till uttryck i artikel 5 (5) av Infosoc-direktivet. Det innebär att inskränkningarna och undantagen listade i artikel 5 av Infosoc-direktivet endast kan tillämpas av medlemsstaterna om de uppfyller trestegsregeln.

I svensk rätt finns inte trestegsregeln lagstadgad. Istället ska den beaktas av lagstiftaren vid införandet av inskränkningar och undantag i upphovsrätten och av domstolarna vid tillämpningen av en inskränkning eller ett undantag. Alla inskränkningar i URL uppfyller således trestegsregeln.⁴² Som tidigare nämnt är inte parodiundantaget ett lagstadgat undantag/inskränkning i upphovsrätten.

---

⁴¹ Ds 2007:29 s. 37.

⁴² Ds 2003:35 s. 111–112.

3. Parodiundantaget i svensk rätt

3.1 Parodiundantaget i förarbetena till URL

Parodiundantaget i upphovsrätten är, till skillnad från andra undantag i upphovsrätten, inte lagstadgat i URL. Istället ges vägledning gällande hur parodier ska bedömas i förarbetena. I förarbetena har AK uttalat hur parodier förhåller sig både till den ekonomiska och ideella rätten.

3.1.1 Parodier i förhållande till den ekonomiska rätten

I förarbetena till URL framgår att parodier är att anse som sådana nya och självständiga verk som faller inom 4 § 2 st. Parodier faller således utanför originalverkets skyddsomfång. Det innebär att skaparen av parodin har en förfoganderätt över parodin som inte är beroende av förfoganderätten till originalverket.⁴³

3.1.1.1 Avgränsningen mellan 4 § 1 st. och 4 § 2 st. URL

För att kunna förstå innebörden av 4 § 2 st. och dess gränsdragning kan det underlätta att först kort redogöra för 4 § 1 st URL. 4 § 1 st. URL reglerar situationer där någon översätter eller bearbetar ett verk alternativt överför det till annan litteratur- eller konst. Upphovspersonen till ett bearbetat verk äger upphovsrätten till nämnda verk. Det inkluderar de ideella rättigheterna samt förfoganderätten. Dock åtnjuter hen inte fri förfoganderätt. Istället är förfogandet av ett bearbetat verk beroende av förfoganderätten till originalverket.⁴⁴ Det medför att en upphovsperson till en bearbetning kan hindra att bearbetningen används utan tillstånd, men för att bearbetningen ska få användas krävs även tillstånd av originalverkets upphovsperson. Ett bearbetat verk uppstår enbart om verket utgör ett ”resultat av en individuell andlig verksamhet”. Kravet är detsamma som kravet för att ett alster ska anses utgöra ett verk, minus rekvisitet nyskapande. Mekaniskt eller rutinmässigt arbete, som att rätta skrivfel i en text, utgör således icke en bearbetning av ett verk.⁴⁵

4 § 2 st. tar sikte på situationer då någon använder ett upphovsrättsskyddat verk som inspiration eller grund till sitt eget verk men som i ”fri anslutning” till originalverket framställer ett verk som är ”nytt och självständigt” (originellt). Den som skapat ett verk som är nytt och självständigt erhåller upphovsrätten till det verket. Skaparen är således inte beroende av upphovsrätten till originalverket. Att den som skapar ett nytt och självständigt verk erhåller upphovsrätten till sitt verk framgår redan av 1 § URL och den allmänna definitionen av vad ett verk är. 4 § 2 st. paragrafen i URL infördes för att förtydliga att den som skapar ett nytt och självständigt verk utifrån ett upphovsrättsskyddat verk erhåller

---

⁴³ SOU 1956:25 s. 136–137.

⁴⁴ Ibid, s. 135–136.

⁴⁵ Ibid, s. 133.

upphovsrätt till det nya och självständiga verket. Avgörande för om ett verk är nytt och självständigt är om ”det äldre verket helt träder i bakgrunden”.⁴⁶

Gränsdragningen mellan en bearbetning och ett nytt och självständigt verk har behandlats av HD i NJA 2017 s. 75 (Svenska syndabocker). Avgörandet rörde ett porträttfotografi av personen X som hade använt som förebild till en oljemålning. Oljemålningen framställer X i ett ödelandskap tillsammans med en getabock med ett blågult band runt hornen.⁴⁷ Frågan som behandlades av domstolen var om målningen utgjorde ett sådant nytt och självständigt verk som faller inom 4 § 2 st. URL.⁴⁸ I sin bedömning hänvisade HD till förarbetena till URL och kravet på att verket måste omvandla förebilden i sådan utsträckning att verket är självständigt och originellt för att anses vara ett nytt verk.⁴⁹ Vidare fastslog HD att det i varje fall ska göras en helhetsbedömning av verkets intryck med utgångspunkt i den subjektiva uppfattningen som kan antas delas av flertalet personer. Av vikt är om verket anses ha en annan mening än originalverket. HD uttalade även att användandet av ett starkt originalverk som förebild försvårar möjligheten att skapa ett nytt och självständigt verk. HD ansåg att enbart framställningen av X i målningen inte utgjorde ett nytt verk. Att målningen saknar fotografiets skarpa iakttagelser av X, att dess färger är dova och landskapet kallt samt syndabockens symbolik gav dock tavlan en komposition som tar fokus från X. Målningen utgör inte länge ett personporträtt utan ”antyder kritik av ett massmedialt behov av syndabocker” Helhetsbedömningen blev således att målningen var ett nytt och självständigt verk enligt 4 § 2 st. URL.⁵⁰

3.1.1.2 Parodi som ett nytt och självständigt verk enligt 4 § 2 st. URL

En parodis idé är att efterlikna originalverket i sådan utsträckning och form att det är de förlöjligande och ibland subtila förändringarna av innehållet som ger den sitt komiska värde. Det kan följaktligen uppfattas motsägelsefullt att ett verk som i så hög grad följer originalverkets form är att betrakta som nytt och självständigt enligt 4 § 2 st. URL.⁵¹ Närmare till hands hade möjligtvis varit att betrakta parodier som bearbetningar enligt 4 § 1 st. URL.⁵²

Denna problematik har adresserats av AK i förarbetena till URL. AK uttalade att ”parodier och travestier” generellt ska anses vara skapade i fri anslutning till originalverket. Även om de långtgående efterliknar originalverket och följer dessa ”ord för ord” med få avvikelser ska de vara att anse som självständiga verk. Avgörande för om en parodi är självständig är om den uppvisar ”ett för förebilden helt främmande syfte”. Parodier som uppfyller detta kriterium är skapade i fri anslutning till originalverket och är således nya och självständiga verk enligt 4 § 2 st. URL. Den som skapar en parodi erhåller upphovsrätt till parodin. Den upphovsrätten är oberoende av upphovsrätten till originalverket.⁵³

---

⁴⁶ SOU 1956:25 s. 136.

⁴⁷ NJA 2017 s. 75 (Svenska syndabocker), punkt 1.

⁴⁸ Ibid, punkt 8.

⁴⁹ Ibid, punkt 11.

⁵⁰ Ibid, punkt 14 och 16–18.

⁵¹ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 101.

⁵² Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 189.

⁵³ SOU 1956:25 s. 136–137.

3.1.2 Parodier i förhållande till den ideella rätten

Som tidigare nämnt innebär den ideella rätten att en upphovsperson är skyddad mot ändringar i verket som medför att dennes litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks. Inte heller får verket göras tillgängligt för allmänheten i ”sådan form eller sammanhang” som är kränkande för upphovspersonen.

Gällande ändringar som kan kränka upphovspersonens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart anförde kommittén att upphovspersoner ska vara skyddade mot bearbetningar som skadar eller försummar den ”konstnärliga nivån” i verken de skapat. Sådana situationer skulle exempelvis kunna vara när ett drama ges ett lyckligt slut eller när ett musikstycke av seriösare karaktär bearbetas till en schlager. Huruvida nämnda bearbetningar sker med skicklighet och att det nya verket kan tillskrivas ett värde är irrelevant då sådana bearbetningar visar brist på förståelse för ”originalets egenart” och riskerar försumma denna. De nämnda ändringarna utgör kränkningar av upphovspersonens respekt. ⁵⁴

Då parodiers syfte är att ändra eller förvränga verk för att på så vis skapa en förlöjligande effekt får de anses som sannolikt att parodier innebär en sådan ändring av ett verk som kränker upphovspersonens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Parodier skulle således vid en vanlig bedömning utgöra intrång i den ideella rätten. Kommittén uttalade dock att parodier och travestier ska vara undantagna det skydd som en upphovsperson innehar mot kränkande ändringar i sina verk. Parodier och travestier är verk som ”av gammal hävd ansetts tillåtna” och AK hade ingen intention att ändra rådande rättsläge. Det framgår av uttalandena i förarbetena att det är upphovspersonens ideella rätt som åsyftas och att upphovspersoner får tåla att deras verk ändras och ges en karaktär som kan anses kränkande då det rör sig om en ”parodi eller travesti”. Att ett verk blir föremål för en parodi innebär därför inte ett intrång upphovspersonens ideella rätt. ⁵⁵

Gällande att ett verk görs tillgängligt i en sådan form eller sammanhang som är kränkande för upphovspersonen anförde AK att upphovspersoner ska vara skyddade mot att deras verk, även om det inte utsätts för ändringar, placeras i ett sammanhang som för upphovspersonen är icke önskvärt. Som exempel gavs att ett verk används i reklam på ett vis som är ovärdigt för verket, att ett konstverk ställs ut i en förnedrande miljö eller att ett allvarligt verk illustreras med en oanständig teckning. Parodier anfördes inte som ett undantag i den delen av respekträtten som rör tillgängliggörande i kränkande form eller sammanhang. ⁵⁶

3.2 Parodiundantaget i tidigare svensk rättspraxis

Hur parodiundantaget ska tillämpas har bedömts av HD i rättsfallen NJA 1975 s. 679 (Svenska flaggan) och NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg). Nedan följer en genomgång av de nämnda rättsfallen.

---

⁵⁴ Ibid, s. 123–124.

⁵⁵ Ibid, s. 123–124.

⁵⁶ Ibid, s. 126.

3.2.1 NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga)

Rättsfallet behandlar en grammofonskiva på vilken musiken till dikten ”Sveriges flagga” framfördes i original tillsammans med sång som, förutom första raden, var av helt främmande karaktär jämfört med dikten ”Sveriges flagga”. Originaltexten hade ersatts med ett kritiskt budskap mot USA:s inblandning i Vietnamkriget och en önskan om att skända landets flagga. Frågan som kom att behandlas i HD var om denna förändring av originalverket, som även spridits till allmänheten, utgjorde ett intrång i upphovspersonernas ideella rätt. Mer specifikt respekträtten i 3 § 2 st. URL. Riksåklagaren angav att sången utgjorde en kränkning då förändringarna av verket medfört ett budskap som var helt främmande från det upphovspersonerna ville förmedla. Således ansåg Riksåklagaren att originalupphovspersonernas respekträtt hade kränkts. Framställaren av grammofonskivan hävdade att verket utgjorde en parodi. Då en parodi är att betrakta som ett nytt och självständigt verk faller den utanför originalverkets skyddsomfång.⁵⁷

I sin dom uttalade HD, med hänvisning till förarbetena, att det är allmänt accepterat att parodier är att anse som nya och självständiga verk och att de som ett resultat av det faller utanför originalverkets skyddsomfång. Sången på grammofonskivan var dock inte att anse som en parodi. Den förändrade texten gav på inget vis intryck av att den hade som avsikt att förlöjliga originalverket. Texten riktade endast kritik mot USA:s inblandning i Vietnamkriget. HD påpekade att framställaren av grammofonskivan själv uttryckt att hans intention inte varit att förlöjliga originalverket. Sammantaget ansågs förändringarna på inget vis vara ämnade att frambringa ett sådan förlöjligande av originalverket som är karakteristiskt för en parodi.⁵⁸

Grammofonskivans framställare hävdade även att begreppet parodi måste ges en mer extensiv tolkning när det kommer till politiska parodier. Annars skulle den politiska yttrandefriheten ta skada. HD avfärdade dock nämnda synsätt. Istället poängterade domstolen att upphovsrätten ”värnar enskildas intressen” och att det skulle vara allt för besvärande för upphovspersoner om deras verk kunde användas i politiska sammanhang som de själva står utanför.⁵⁹ HD fann att sången, i ljuset av förda resonemang, inte kunde anses utgöra en parodi. Då sångens budskap var helt främmande jämfört med det budskap originalverket förmedlade ansågs sången utgöra en kränkning av upphovspersonernas respekträtt enligt 3 § 2 st. URL.⁶⁰

3.2.2 NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)

Alfons Åberg-målet rörde ett inslag i Sveriges Radio (SR) där repliker från uppläsningen av Alfons-böckerna i oförändrad form hade sammanställts med repliker från den danska filmen *Pusher*. Syftet var att framställa en dialog vilken gav intrycket av att Alfons, vilket betyder hallick på danska, verkade i en kriminell miljö full av droger och våld. Författaren till Alfons-böckerna väckte talan mot SR vid Stockholm tingsrätt och hävdade att verket gjorts

---

⁵⁷ NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga), s. 684.

⁵⁸ *Ibid*, s. 684–685.

⁵⁹ *Ibid*, s. 685.

⁶⁰ *Ibid*, s. 686.

tillgängligt i ett sådant sammanhang att det hade kränkt hennes litterära anseende och egenart enligt 3 § 2 st. URL och således gjort intrång i hennes ideella rätt.⁶¹

I avgörandet yttrade HD att avsikten vid införandet av URL var att bearbetningar i form av parodier och travestier skulle utgöra självständiga verk. Så skulle vara fallet även om parodin är mycket lik och i stora drag följer förebilden. Avgörande för om parodin är att betrakta som ett självständigt verk är om den ger uttryck för ett, för förebilden, helt främmande syfte. Domstolen bekräftade principen om parodiens självständighet och hänvisade till Sveriges flagga-målet och där angivna domskäl.⁶²

Fortsättningsvis uttalade HD att ”parodi samt travesti” inte är begrepp med vedertagen innebörd men att principen att dessa är att anse som självständiga verk måste vara tillämplig när *”någon genom att förvränga ett känt verk till form eller innehåll åstadkommer en produkt, vilken framstår som avsedd att skapa en komisk effekt som är helt främmande för originalverket”*⁶³.

Det aktuella inslaget bedömdes vara en parodi då placerandet av karaktären Alfons, som är att betrakta som snäll och oskyldig, i en miljö av kriminalitet och narkotika syftade till att ge upphov till en sådan komisk och överraskande effekt som är karaktäristiskt för en parodi. Sammanställningen av originalreplikerna ur Alfons med repliker ur filmen Pusher gav upphov till en förvrängning av ”bärande element av handlingen” i flertalet Alfons-böcker. Detta bidrog till att den komiska effekten blev än mer påtaglig. Då inslaget var en parodi var det ett självständigt verk som föll utanför originalverkets skyddsomfång.⁶⁴

HD anförde dock att parodier trots att de är att anse som självständiga verk inte alltid är befriade från skyddsomfånget av den ideella rätten som upphovspersonen till originalverket innehar. En parodi kan, trots att dess syfte är att förlöjliga och förvanska, återge ett originalverk i en sådan form eller sådant sammanhang som, ”även vid sidan av själva travestin”, är kränkande för det litterära eller konstnärliga anseendet hos upphovspersonen till originalverket. HD slog sålunda fast att även en parodi, som ett nytt och självständigt verk, omfattas av omfånget av originalverkets ideella rätt. HD specificerade inte vilken form eller sammanhang som skulle kunna anses vara kränkande. Domstolen uttalade endast, tämligen kortfattat, att en sådan situation inte låg för handen i det aktuella målet. Inslaget gjorde därför inte intrång i författarens ideella rätt.⁶⁵

3.2.2.1 Skiljaktiga

HD:s bedömning i målet var inte enhetlig utan två justitieråd framförde avvikande åsikter. Justitieråden landade i samma slutsats som majoriteten: att författarens talan inte kunde vinna bifall. Det var endast motiveringen som skilde sig. De skiljaktiga framförde att bedömningen huruvida inslaget var ett självständigt verk inte skulle ske med utgångspunkt i

---

⁶¹ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg).

⁶² Ibid, s. 916.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid, s. 916–917.

om inslaget var en parodi. Istället skulle utgångspunkten vara användandet av delar av originalverket i inslaget.⁶⁶

Replikerna från Alfons hade återgivits i originalform genom kopiering från inspelningarna av böckerna. Även replikerna från Pusher hade återgivits på likvärdigt vis. De skiljaktiga hävdade att sammanställningen av replikerna, trots att somliga repliker ur Alfons på grund av sammanhanget i ”viss mån” ges förändrad innebörd, framträder med oförändrad innebörd. Sammanställningen hade mer karaktären av ett kollage och de upphovsrättsligt skyddade originalreplikerna kan inte ha ansetts förlora sitt skyddsomfång. Att inslaget i sin helhet utgör en parodi på Alfons och att parodi skett på vissa av Alfons repliker är inte relevant för bedömningen huruvida inslaget är ett självständigt verk enligt 4 § 2 st. URL. De två justitieråden ansåg således inte att inslaget var ett nytt och självständigt verk som skapats i fri anslutning till originalverken. De skiljaktiga uttalade att inslaget, vilket de ansåg uppnå originalitet som samlingsverk, var ett sådant andrahandsverk som regleras i 4 § 1 st. URL. En sådan bearbetning är som tidigare behandlat beroende av originalverkets förfoganderätt för sitt nyttjande.⁶⁷ Vidare fördes ett resonemang angående om inslaget gjort intrång i författarens ideella rätt enligt 3 § 2 st. URL. De två justitieråden landade i att den litterära figuren Alfons utan tvivel hade fläckats ner, men att så inte hade skett till den grad att författarens litterära anseende eller egenart hade kränkts.⁶⁸

3.3 Parodiundantagets rekvisit och tillämplighet

HD har i avgörandet Alfons Åberg uttalat att en parodi är ett nytt och självständigt verk när ”någon genom att förvränga ett känt verk till form eller innehåll åstadkommer en produkt, vilken framstår som avsedd att skapa en komisk effekt som är helt främmande för originalverket”⁶⁹. Följande innebär att om en parodi uppfyller de av HD fastslagna rekvisiten gör den inte intrång i den ekonomiska rätten. Parodin kan dock fortfarande göra intrång i den ideella rätten om den vid sidan om själva parodin genom sin form eller sitt sammanhang kränker uphovspersonens litterära eller konstnärliga anseende.

Ur citatet från HD:s domskäl i rättsfallet Alfons Åberg kan rekvisiten för om en parodi är att anse som ett självständigt verk utrönas. För att en parodi ska falla inom parodiundantaget måste den ”förvränga ett annat verk till form eller innehåll”. Verket som förvrängs måste vara ”känt” och produkten som skapas måste vara ”avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket”.⁷⁰ Nedan följer en genomgång av rekvisiten.

3.3.1 “Förvrängning till form eller innehåll”

Att en parodi för att vara självständig måste förvränga ett verk kan tyckas självklart. Att en parodi förvränger eller felaktigt återger är dess hela grundtanke. HD har i Alfons Åberg-

---

⁶⁶ Ibid, s. 917.

⁶⁷ Ibid, s. 917–918.

⁶⁸ Ibid, s. 918.

⁶⁹ Ibid, s. 916.

⁷⁰ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och uphovsrätt*, s. 193.

avgörandet ansett att sammansättningen av repliker från inspelningarna av Alfons-böckerna med repliker från filmen Pusher utgjort en förvrängning av originalverket. HD lägger i domskälen vikt vid sakomständigheterna. Genom sammanställningen av de olika replikerna hade Alfons placerats i ett främmande sammanhang vilket skapat en förvrängning av originalverkets innehåll.⁷¹ Syftet med rekvisitetet borde vara att enbart verk som uppfyller innebörden av ordet parodi, vilket betyder ”medveten förvrängning i förlöjligande syfte ... där förebildens innehåll förändras”⁷², faller inom parodiundantaget. Att parodin måste förvränga originalverkets form eller innehåll får anses rimligt med utgångspunkt i begreppets innebörd. Följaktligen har ovan rekvisitet ej varit föremål för debatt i doktrinen.

Av HD:s domskäl i Alfons Åberg-målet framgår att det är tillräckligt att innehållet förvrängs. Både replikerna från Alfons och Pusher hade återgivits i oförändrad form. Det var sammanfogandet av replikerna som innebar en förvrängning av innehållet i Alfons-böckerna.⁷³ Det krävs följaktligen inte att ett verks form ändras. Enbart att delar av verket i originalform sammanfogas med ett annat, främmande, verk kan innebära att rekvisitetet är uppfyllt.

Att en parodi måste uppvisa konkreta ändringar av originalverkets innehåll eller form är logiskt. Endast ett uttalat parodierande syfte är inte tillräckligt. Att oförändrat återge ett verk och endast hävda att sagda verk har ett främmande syfte (som inte kommer till uttryck genom förvrängning av form eller innehåll) och på så vis kringgå originalverkets skyddsomfång är både orimligt och oönskat.⁷⁴ Ett sådant förfarande skulle riskera att helt utplåna de upphovsrättsliga skyddsfunktionerna.

3.3.2 “Känt verk”

För att parodiundantaget ska vara tillämpligt måste det verk som parodieras vara känt. Att parodins förebild måste vara känd har ansetts vara en befogad förutsättning. Detta för att den helt främmande effekten som parodin ska syfta till att åstadkomma ska kunna identifieras av allmänheten. Om originalverket inte är känt för publiken medför det att parodin inte kan ge upphov till en helt främmande effekt.⁷⁵

Hur bedömningen om ett verk är känt eller inte ska ske rent konkret preciseras inte av HD i avgörandet. Klart är dock att Alfons Åberg-böckerna ansågs tillräckligt kända för att uppfylla rekvisitetet ”känt verk”. Då rekvisitets ordalydelse inte preciserar att originalverket enbart behöver vara känt inom en viss krets, får det anses att originalverket måste vara känt för den breda allmänheten för att parodin ska vara tillåten. Det borde således inte vara tillräckligt att det parodierande verket är välkänt inom en nischad konstform som är främmande för den stora allmänheten.

---

⁷¹ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg), s. 916.

⁷² Definitionen av ”parodi” i Nationalencyklopedin.

⁷³ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg), s. 916.

⁷⁴ Delin, *Om parodi*, s. 240.

⁷⁵ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 196.

Frågan är dock hur problematiskt rekvisitet är i realiteten. Ett verk som vill kritisera, förlöjliga eller väcka debatt är beroende av att allmänheten förstår att verket är en parodi. Parodin är beroende av sambandet med sin förebild och förebildens intryck hos allmänheten. Parodins syfte riskerar att gå förlorat om allmänheten inte känner till originalverket. Följaktligen lär den som vill skapa en framgångsrik parodi använda ett verk som är känt för allmänheten som förebild.⁷⁶

3.3.3 "Avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket"

För att en parodi ska vara självständig och således tillåten behöver den ha ett syfte som är dels komiskt, dels helt främmande för originalverket. Att syftet måste vara helt främmande för originalverket framgår av förarbetena till URL och har även bekräftats av HD i Alfons Åberg-målet. I Alfons Åberg-målet uttalade HD att parodin måste ha ett komiskt syfte. Rekvisitet kan delas in i två delar: dels att parodin ska ha ett komiskt syfte, dels att den ska ha ett helt främmande syfte.

I en domstolsprövning måste en objektiv bedömning av det subjektiva syftet ske. HD uttryckte det som att verket som skapas måste vara "avsedd att skapa en effekt" som är både komisk och helt främmande.⁷⁷ Monika Ålund har uttalat att en objektiv bedömning av det subjektiva rekvisitet "syfte" måste beakta, förutom parternas utsagor, den effekt som kommer till uttryck av syftet. Ålund menar att domstolen måste se till sambandet mellan syfte och effekt. Om endast ett starkt syfte medför en effekt kan syftet således anses uppfyllt om effekten framträder. Gällande parodier, menar Ålund, att parodisyftet (ett komiskt och helt främmande syfte) kommer till uttryck genom förändringar i originalverket (effekten). Genom att studera ändringarna i originalverket kan domstolen bedöma om syftet varit parodiskt. Därtill läggs även vikt vid partens utsaga för att kunna nå en slutsats.⁷⁸ HD lägger i Alfons Åberg-målet vikt vid sakomständigheterna. Att Alfons placerats i en främmande miljö har ansetts bidra till den komiska och överraskande effekten. Att vikt läggs vid sakomständigheterna (förvrängningar, ändringar och sammanfogande av artfrämmande textelement) är i linje med Ålunds resonemang att domstolen betraktar sakomständigheterna som en effekt av parodins syfte. Som tidigare behandlats måste syftet komma till uttryck genom en förvrängning av originalverkets form eller innehåll. Endast ett uttalat syfte borde inte vara tillräckligt.⁷⁹

En parodis komiska och helt främmande syfte torde bedömas i de effekter (sakomständigheter) som dessa ger upphov till. Ålund påpekar dock att effekter som tros påvisa ett parodiskt syfte inte alltid gör så. Det kommer alltid finnas situationer där ett verk uppfattas som en parodi trots att det inte var skaparens intention. Alternativt att en parodi feltolkas av publiken och att dess parodiska budskap förblir ouppmärksammat. Ålund menar dock att erfarenheten låter oss förstå när en effekt är resultatet av ett parodiskt syfte.⁸⁰

---

⁷⁶ Delin, *Om parodi*, s. 239–240.

⁷⁷ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg), s. 916.

⁷⁸ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 108–109.

⁷⁹ Se avsnitt 3.3.1 "Förvrängning till form eller innehåll".

⁸⁰ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 109.

Gällande rekvisitet ”komiskt syfte” blir frågan var gränsen mellan komiskt och enbart stötande/opassande ska dras. I en situation där en parodi balanserar på gränsen, vad avgör om den är rolig eller enbart väcker anstöt? Rekvisitet har inte givits någon större uppmärksamhet i doktrinen, möjligtvis för att det har ansetts självklart att en parodi har ett komiskt syfte. Det framgår lexikaliskt av begreppet ”parodi” att det är en förvrängning med ett ”förlöjligande syfte”.⁸¹ Fastslaget är i alla fall att placerandet av Alfons i en miljö av kriminalitet och droger har bedömts ge uttryck för ett komiskt syfte. I Sveriges flagga-målet ges viss vägledning kring vad som inte är att betrakta som ett komiskt/parodierande syfte. Att nästan helt ändra originaltexten med ett kritiskt budskap mot USA:s inblandning i Vietnamkriget har inte ansetts ge uttryck för ett komiskt/parodiskt syfte. Att enbart ändra texten i ett verk (originalmusiken hade ej ändrats) för att framkalla ett kritiskt budskap borde därav inte vara tillräckligt för att rekvisitet ”ett komiskt syfte” ska anses vara uppfyllt.

HD:s uttalande i Alfons Åberg-målet indikerar att det är det främmande sammanhanget som Alfons placerats i som är effekten av parodins komiska likväl som helt främmande syfte.⁸² Frågan blir då hur främmande ett sammanhang måste vara för att det ska kunna ses som en effekt av syftet, och i förlängningen som bevis för att syftesrekvisit är uppfyllt. Om Alfons endast hade placerats i en miljö där han tjuvröker, hade det då varit så främmande att det komiska och helt främmande syftet hade ansetts uppfyllt? Eller att Alfons placerats i ett främmande land eller samhällsklass. Sammanhangen må vara främmande för Alfons, men frågan är om de alltid hade ansetts ge uttryck för ett komiskt och helt främmande syfte. Problematiken har tangerats av Nordell som hävdar att parodins tillåtenhet kan bli beroende av de enskilda domarnas subjektiva uppfattning av vad som är komiskt.⁸³

Jan Rosén har uttalat att endast att ett nyckelord stryks eller byts ut i ett verk kan medföra att rekvisitet ”helt främmande syfte” är uppfyllt.⁸⁴ Rosén anser att det nämnda är problematiskt, något som kommer behandlas senare i uppsatsen. Uttalandet från Rosén finner stöd i vad som uttalats av AK i förarbetena. AK uttalade att parodier är tillåtna även när de följer originalverket långtgående då de har ett helt främmande syfte.⁸⁵ Det borde följaktligen krävas få ändringar av ett originalverk för att en parodi ska uppfylla rekvisitet ”helt främmande syfte”. Som exempel kan ges att innebörden av ett verk med texten ”rökning är coolt” får en helt främmande innebörd om ordet ”inte” infogas mellan orden ”är” och ”coolt”. Nämnda behöver dock inte alltid medföra att rekvisitet ”komiskt syfte” är uppfyllt. Så skulle dock kunna vara fallet. Att ändra texten ”rökfritt” till ”rök fritt” i ett verk som förespråkar en rökfri miljö skulle potentiellt, hos vissa individer, väcka en roande känsla. Möjligtvis torde rekvisitet ”komiskt syfte” då vara uppfyllt.

Svårigheterna för en parodi att uppfylla rekvisitet ”helt främmande syfte” blir när allmänheten inte kan uppfatta det främmande syftet. Att en parodi måste ha ett helt främmande syfte för att vara självständig påverkar vilka typer av parodier som faller inom parodiundantaget. Här kan

---

⁸¹ Definitionen av ”parodi” i nationalencyklopedin.

⁸² NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg), s. 916.

⁸³ Nordell, *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, s. 319.

⁸⁴ Rosén, *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 603.

⁸⁵ SOU 1956:25 s. 136–137.

skillnaden mellan *weapon parodies* och *target parodies* belysas. Target parodies är parodier som riktar sig direkt till originalverket. Syftet är att kritisera/förlöjliga originalverket och dess budskap. Weapon parodies använder ett verk för att rikta kritik mot något annat än själva originalverket, tex samhället. I weapon parodies är originalverket det som parodieras, men udden är riktat bort från själva verket.⁸⁶

I domskälen till Sveriges flagga-målet uttalade HD att sången på inget vis uttryckte ett förlöjligande av originalverket (dikten Sveriges flagga). Att syftet inte hade varit att förlöjliga originalverket bekräftades även av framställaren av sången. Syftet hade istället varit att kritisera USA:s inblandning i Vietnamkriget samt uppmana till skymfning av landets flagga.⁸⁷ Utgår man hypotetiskt från att sången är en parodi så skulle den falla under kategorin weapon parodies. Sången förvrängde originalverket men riktade inte sin udd mot originalverkets budskap. Istället riktades kritik mot ett orelaterat agerande av en annan stat, det vill säga USA:s inblandning i Vietnamkriget. Det går att argumentera för att sången hade haft större möjlighet att anses vara en parodi i svensk rätt om dess syfte varit att rikta sin udd mot originalverket. Det är dock tveksamt om sången skulle uppfylla rekvisitet ”komiskt syfte”. Uttalandet från HD tyder på att endast parodier som förlöjligar originalverket (target parodies) kan anses vara självständiga verk. Parodier som använder ett originalverk för att rikta kritik mot samhället, individer eller andra verk (weapon parodies) förefaller således inte vara tillåtna i svensk rätt. Avgörande för weapon parodies otillåtenhet är att dessa parodier ofta har ett helt annat tema än originalverket. Allmänhetens svårighet att uppfatta kontrasten mellan originalverket och parodin medför att det helt främmande syftet går förlorat.⁸⁸ En parodi som inte förmedlar ett helt främmande syfte uppfyller inte parodiundantagets rekvisit och kan följaktligen inte vara tillåten.

3.4 Kritiken mot syftesrekvisitet

Rekvisitet ”ett helt främmande syfte” är mycket omskrivet i doktrinen och kritik har riktats mot rekvisitets subjektivitet. Då kritiken har riktats mot det subjektiva rekvisitet ”syfte” kan kritiken även, i viss mån, appliceras på rekvisitet ”komiskt syfte”. De två delarna av rekvisitet kommer således behandlas gemensamt.

Rosén har riktat kritik mot det subjektiva syftesrekvisitet, vilket han menar medför problematik. Rosén hävdar att endast att ett fåtal ord stryks eller ändras i ett verk skulle innebära att rekvisitet ”helt främmande syfte” är uppfyllt. Samma problematik kan i viss mån appliceras på rekvisitet ”komiskt syfte”. Att enbart byta ut eller särskrivna ett ord kan medföra att rekvisitet komiskt syfte är uppfyllt.⁸⁹ Rekvisitet är problematiskt även med utgångspunkt i att syftet måste framgå genom förändringar av verket och inte enbart genom ett uttalat syfte. 2 § URL reglerar en upphovspersons ensamrätt att förfoga över sitt verk. Denna rätt medför att efterbildningar av verket ej får spridas eller göras tillgängliga för allmänheten utan tillstånd av originalverkets upphovsperson. Rosén pekar på att bedömningen huruvida en bearbetning är

---

⁸⁶ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s.193.

⁸⁷ NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga), s. 684–685.

⁸⁸ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s.193.

⁸⁹ Se avsnitt 3.3.3 ”Avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket”.

självständig alltid har baserats på huruvida bearbetningen skiljer sig från originalverket. Ingen hänsyn har tagits till verkets ändamål. Att syftet skulle vara avgörande för parodiens självständighet skulle medföra att den parodierande formen och inte verkets innehåll är avgörande för parodins tillåtenhet.⁹⁰ Även Delin har kritiserat rekvisitet. Delin menar att en individ kan ändra originalverket minimalt (i princip plagiera det) och benämna det ”ändrade” verket för en parodi för att uppfylla syftesrekvisitet. På så vis är det möjligt att kringgå en upphovspersons ensamrätt.⁹¹ Både Rosén och Delin menar att en helhetsbedömning av parodin måste göras för att avgöra dess tillåtenhet.⁹² Denna bedömning förespråkades även av de två skiljaktiga justitieråden i Alfons Åberg- målet.⁹³

Att en parodi är tillåten på grund av sitt helt främmande syfte har sin grund i tanken att ett verk har en *inre form* och *yttre form*. Även om den yttre formen (verkets utformning) hos en parodi är väldigt närgången originalverket kan den inre formen (syftet) vara främmande. Cederlund anser att fastställandet av vad som utgör ett verks inre form lätt blir subjektiv. Att utgå ifrån en parodis inre form, och hur den skiljer sig från originalverket, när parodins självständighet bedöms riskerar att bli oförutsägbart.⁹⁴

Problematiken med att bedöma ett verks inre form kan belysas med hjälp av avgörandet i rättsfallet mål T-1534/96, 1997 (Skriet) från Svea hovrätt. Bakgrunden i målet var att Sveriges Radio hade publicerat en bild föreställande skepnaden i målningen Skriet. På bilden utgjordes skepnaden av en uppblåsbar plastdocka vilken hade en mikrofon framför munnen. Frågan var huruvida bilden gjorde intrång i originalverkets skyddsomfång eller om den var en parodi och följaktligen ett nytt och självständigt verk. Tingsrätten bedömde att bilden till den yttre formen överensstämde med originalverket, men att den inre formen i den av Sveriges Radio publicerade bilden var komisk/humoristisk. Således förmedlade bilden en helt annan känsla än den tragiska/dystrakänslan som originalverket förmedlar. Tingsrätten fann att då den inre formen skilde sig så pass mycket från originalverket var bilden att betrakta som ett nytt och självständigt verk.⁹⁵

Hovrätten förkastade tingsrättens dom och ansåg istället att det bearbetade verket hade samma inre dystra och tragiska form som originalverket. Att skepnaden i verket framställts med annan teknik, att dockan var uppblåsbar och tredimensionell, påverkade inte den bedömningen. Hovrätten uttalade även att placandet av en upphovsrättsskyddad figur i ett sammanhang som inte är figurens normala inte medför att användning är att betrakta som en parodi. Det krävs att figuren förvanskas på ett vis som frambringar ett komiskt intryck för att den ska anses vara en parodi. Då något sådant syfte inte framgick av bilden var den ej att betrakta som en parodi och följaktligen inte ett nytt och självständigt verk.⁹⁶ De diametralt olika slutsatserna tingsrätten och hovrätten landade i visar på de svårigheter och den

---

⁹⁰ Rosén, *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 603.

⁹¹ Delin, *Om parodi*, s. 240.

⁹² Rosén, *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 603 och Delin, *Om parodi*, s. 240.

⁹³ Se avsnitt 3.2.2.1 ”Skiljaktiga”.

⁹⁴ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 190–191.

⁹⁵ Stockholm Tingsrätt, mål nr T-7-694-95, 1996 (Skriet).

⁹⁶ Svea hovrätt, mål nr T-1534/96, 1997 (Skriet).

oförutsägbarhet som riskerar uppstå när ett verks abstrakta inre form ligger till grund för bedömningen av dess självständighet.

3.5 Diskussionen kring Alfons Åberg-målet i doktrin

HD:s avgörande i Alfons Åberg-målet och domstolens tillämpning av parodiundantaget har varit föremål för diskussion i doktrinen. Majoriteten av diskussionen rör parodiundantaget som undantag i den ekonomiska rätten. Parodiundantaget är, som tidigare nämnt, inget egentligt undantag. Istället anses parodier vara nya och självständiga verk som faller utanför originalverkets skyddsomfång enligt 4 § 2 st. URL. Diskussionen i doktrinen rör främst den objektiva bedömningen kring huruvida en parodi uppfyller rekvisiten för att vara ett självständigt verk. Den centrala frågan är huruvida syftesrekvisitet är avgörande för parodins tillåtenhet eller om parodin även måste uppvisa viss originalitet. Övriga av HD fastslagna rekvisit för att en parodi ska betraktas som självständig har inte föranlett någon omfattande diskussion i doktrinen.

I Alfons Åberg-målet uttalade HD att även om en parodi är att betrakta som ett nytt och självständigt verk kan parodin göra intrång i den ideella rätten till originalverket. Parodier utgör alltså inte några absoluta undantag i den ideella rätten. I vilka sammanhang en parodi kan utgöra intrång i den ideella rätten har i viss mån behandlats i doktrinen. Detta kommer även redogöras för i avsnitt 3.5.2.

3.5.1 Parodier i förhållande till den ekonomiska rätten

I Alfons Åberg-målet resonerade HD att avgörande för om en parodi är för handen är om verket uppvisar ett för originalverket helt främmande syfte. Rosén menar att detta kan leda till en skev bedömning. Resonemanget kan tolkas så att ett verks ”form” och inte dess ”intellektuella innehåll” avgör om det åtnjuter upphovsrättsligt skydd. Det skulle resultera i att ett verks form skulle vara avgörande för dess möjlighet att erhålla upphovsrättsskydd. Detta exempelvis enbart genom att verket har en parodierande, upplysande eller förklarande form.

Ett verks form har historiskt inte varit av relevans för dess möjlighet att erhålla upphovsrättsskydd. Rosén påtalar dock det osannolika i att HD:s intention var att införa ett helt nytt kriterium för att erhålla upphovsrätt. Istället torde HD:s avgörande innebära att sakomständigheterna så som förvrängningarna, ändringarna och sammanfogningarna i en parodi (parodins skillnad jämfört med originalverket) blir avgörande för dess självständighet. Detta har alltid varit utgångspunkten i svensk upphovsrätt. Rosén framhåller det som viktigt att denna princip även gäller parodier. Annars hade upphovsrättsskyddade verk kunnat bearbetas minimalt, användas i kommersiella syften och falla utanför originalverkets skyddsomfång enbart på grund av att det bearbetade verkets syfte varit helt främmande för originalverket. I det aktuella målet har domstolen dock funnit att inslaget är originellt och att originalverket ej förekommit i det parodierande inslaget. Domstolens bedömning tyder på att

en särskild måttstock, där kravet på originalitet är ställt lägre än vid en ”vanlig” originalitetsbedömning, ska användas när parodiens originalitet bedöms.⁹⁷

Per Jonas Nordell hävdar att HD i Alfons Åberg-avgörandet i huvudsak har följt den traditionella synen på parodier och dess tillåtenhet som uttalades av AK i förarbetena till URL. Denna traditionella syn utgår som bekant från att parodier ger uttryck för ett helt främmande syfte för originalverket och således är nya och självständiga.⁹⁸ Enligt Nordell är det dock svårt att dra några exakta slutsatser gällande den konkreta bedömningen av om en parodi faller inom parodiundantaget eller ej utifrån HD:s dom. Å ena sidan ger domskälen uttryck för den traditionella synen att parodier ska anses tillåtna enbart på den grund att de är just parodier och således har ett helt främmande syfte för originalverket. Å andra sidan tar HD i beaktning sakomständigheterna i målet. Att Alfons placerats i ”ett främmande sammanhang” har enligt HD framkallat en ”komisk och överraskande effekt”. Det nämnda tyder på att sakomständigheterna kan påverka huruvida det parodiska syftet är uppfyllt.⁹⁹ Att sakomständigheterna kan indikera ett uppfyllt syftesrekvisit är även i linje med Ålunds resonemang om syftet och dess effekt.¹⁰⁰ Nordell påpekar även problematiken med Roséns uppfattning att förvrängningar, ändringar och sammanfogande av artfrämmande textelement är avgörande för parodins självständighet. Det skulle kunna resultera i att den komiska effekten domstolen anser att parodin besitter blir avgörande. Ju roligare domstolen anser att parodin är, desto större sannolikhet att parodin anses utgöra ett självständigt verk.¹⁰¹

Av de anförda åsikterna framgår att det råder en viss oklarhet och brist på samstämdhet i doktrinen rörande hur den objektiva bedömningen gällande huruvida parodin är ett självständigt verk ska ske. Klarlagt är att parodier, genom en särskild tillämpning av 4 § 2 st. URL, är att betrakta som självständiga. Oklarheten rör huruvida HD:s domskäl i Alfons Åberg-målet medfört att en parodi endast måste uppfylla rekvisiten: ”förvränga ett känt verk till form eller innehåll för att åstadkomma en produkt vilken framstår som avsedd att skapa en komisk effekt som är helt främmande för originalverket”¹⁰² eller om HD:s domskäl medfört att parodin även måste uppvisa viss originalitet för att vara självständig. I det sistnämnda måste användandet av originalverket i parodin bedömas, dock enligt en särskild måttstock. I förlängningen leder det nämnda till en osäkerhet kring huruvida en specifik parodi är självständig och följaktligen till en osäkerhet kring när parodiundantaget kan tillämpas.

3.5.2 Parodier i förhållande till den ideella rätten

HD uttalade i Alfons Åberg-målet att parodier kan göra intrång i den ideella rätt som originalverkets upphovsperson besitter. Karin Cederlund har med utgångspunkt i HD:s uttalanden i Alfons Åberg-målet analyserat när en parodi kan anses göra intrång i den ideella

⁹⁷ Rosén, *Medie- och Upphovsrätt*, s. 245–247.

⁹⁸ SOU 1956:25 s. 136–137.

⁹⁹ Nordell, *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, s. 318–319.

¹⁰⁰ Se avsnitt 3.3.3 ”Avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket”.

¹⁰¹ Nordell, *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, s. 318–319.

¹⁰² *Ibid.*

rätten. Cederlund anser att HD:s uttalande medför att det endast är sammanhanget eller formen som parodin återges i som kan kränka originalverkets upphovsperson. Fösta delen av 3 § 2 st URL, gällande kränkande ändringar, torde inte vara applicerbart på parodier.¹⁰³ Parodiens själva syfte är att ändra/förvränga verk för att uppnå en förlöjligande effekt. Om skyddet för kränkande ändringar applicerades på parodier skulle dessa ständigt göra intrång i den ideella rätten. Istället borde det vara genom form eller sammanhang som en parodi kan göra intrång i den ideella rätten. Cederlund pekar på att ingen vidare vägledning gavs i Alfons Åberg-målet gällande vilken form eller vilket sammanhang som är kränkande för originalverkets upphovsperson. Ett exempel på ett kränkande sammanhang skulle enligt Cederlund kunna vara om Alfons Åberg hade använts i ett sammanhang där en liberalare droganvändning förespråkats.¹⁰⁴

Cederlunds uttalanden kring när en parodi kan göra intrång i den ideella finner stöd i AK:s uttalande i förarbetena kring parodier och den ideella rätten. AK uttalade att parodier är ett specifikt undantag i den rätt till att slippa kränkande ändringar i sitt verk som en upphovsperson har. Något uttalande kring att parodier även är undantagna skyddet för återgivning i kränkande form eller sammanhang återfinns inte i förarbetena.¹⁰⁵ AK torde således ha förutsett en situation där en parodi, vid sidan av sitt parodierande syfte, kunde vara kränkande för upphovspersonen till originalverket.

I förarbetena kan det utläsas att en upphovsperson ska vara skyddad mot att sina verk återges i en miljö som är kränkande. Som exempel på kränkande sammanhang listas när verket används i reklam som är ovärdig verket eller i ett förnedrande sammanhang. Cederlunds exempel om Alfons i ett drogliberalt sammanhang borde, med utgångspunkt i vad AK uttalat i förarbetena, vara ett sådant sammanhang som även vid sidan av själva parodin kränker upphovspersonen. I en sådan situation gör parodin intrång i den ideella rätten.

---

¹⁰³ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 198.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Se avsnitt 3.1.2 ”Parodier i förhållande till den ideella rätten”.

4 Parodiundantaget i EU-rätten

4.1 Parodiundantaget i Infosoc-direktivet

Som tidigare nämnt är upphovsrätten väl harmoniserad inom EU. För att EU:s inre marknad ska fungera och för att konkurrensen ska ske på lika villkor är harmonisering av de ekonomiska delarna av upphovsrätten essentiell.¹⁰⁶ Ett direktiv som är av stor betydelse för upphovsrätten inom EU är Infosoc-direktivet från 2001. I skäl 19 till direktivet går det att utläsa att direktivet inte reglerar den ideella rätten. De ideella rättigheterna regleras istället i medlemsstaternas nationella lagstiftning. Direktivet är således enbart av betydelse för de ekonomiska rättigheterna. Direktivet reglerar bland annat den ensamrätt till mångfaldigande och överföring till allmänheten av ett verk som dess upphovsperson åtnjuter. Även undantag och inskränkningar i upphovsrätten behandlas i Infosoc-direktivet. I artikel 5(3) regleras de situationer där medlemsstaterna får inskränka upphovspersonens ensamrätt till mångfald och överföring till allmänheten.

Uppräkningen av de situationer där medlemsstaterna får inskränka en upphovspersons ensamrätt i Infosoc-direktivet är uttömmande. Medlemsstaterna får följaktligen inte inskränka upphovsrätten utöver vad som är stadgat i direktivet. Undantagen är också fakultativa vilket innebär att medlemsstaterna själva får bestämma om de ska implementera undantagen eller ej. I artikel 5 (3)(k) kan utläsas att användning i ”karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte” är ett sådant undantag i upphovspersonens ensamrätt som en medlemsstat kan införliva i sin lagstiftning. Sverige har avstått från att implementera Infosoc-direktivets parodiundantag.¹⁰⁷ Faktum är att ordet parodi inte nämns en enda gång, förutom när Infosoc-direktivet citeras, i de förarbetena som föranledde implementeringen av direktivet i svensk rätt.¹⁰⁸ I artikel 5 (5) är det stadgat att inskränkningar och undantag bara får tillämpas i ”vissa särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket eller annat alster och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen”. Den så kallade trestegsregeln måste således vara uppfylld för att en inskränkning ska kunna tillämpas.

4.2 Parodiundantaget i DSM-direktivet

Parodiundantaget återfinns även i Europaparlamentet och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG (DSM-direktivet) från 2019. Direktivet reglerar användningen, spridning och överföring av upphovsrättsskyddat material på internet. Ett område som direktivet reglerar är onlineleverantörer av delningstjänster (webbplatser/hemsidor) för innehålls ansvar för det upphovsrättsliga material som sprids via deras tjänster. Upphovsrättsligt material får endast överföras till allmänheten eller göras

---

¹⁰⁶ Olsson, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, s. 397–398.

¹⁰⁷ Se PMÖD:s resonemang i Mål: PMT 1473–18 (Järnrörmålet), s. 20–24

¹⁰⁸ Prop. 2004/05: 110.

tillgängligt för allmänheten via delningstjänster för innehåll om upphovsrättsinnehavaren samtycker.¹⁰⁹

Onlineleverantörerna får dock inte av upphovsrättsliga skäl hindra att material som inte utgör intrång i upphovsrätten görs tillgängligt via delningstjänsterna för innehåll. Direktivet specificerar vissa undantag i upphovsrätten som medborgarna i medlemsstaten alltid ska kunna förlita sig på. Verk som faller inom dessa undantag gör inte intrång i upphovsrätten och får aldrig av upphovsrättsliga skäl förhindras överföring till eller tillgängliggörande för allmänheten via delningstjänster för innehåll. I artikel 17 (7) (b) av direktivet är ”användning i karikatyr-, parodi- eller pastischsyfte” föreskrivet som ett sådant undantag i upphovsrätten som medborgarna alltid kan förlita sig på.

Tillskillnad från Infosoc-direktivet, där parodiundantaget är fakultativt, framgår det av ordalydelsen i DSM-direktivet att parodiundantaget är tvingande. Arbetet med att implementera direktivet i svensk rätt, vilket ska vara genomfört senast 7 juni 2021, har påbörjats. Det återstår att se hur, eller om, EU-rättens parodiundantag kommer införlivas i URL.¹¹⁰

4.3 Deckmyn-målet

Det var länge oklart vad parodiundantaget i Infosoc-direktivet innebar då ingen närmare precisering givits i direktivet och inget avgörande från EU-domstolen hade belyst undantagets egentliga innebörd. Det kom dock att ändras genom ett förhandsavgörande av EU-domstolen den 3 september 2014: det så kallade Deckmyn-målet.¹¹¹ I avgörandet specificerade EU-domstolen innebörden och tillämpningen av parodiundantaget.

Avgörandet rör en kalender som delats ut av Mr. Deckmyn till invånarna i den belgiska staden Gent under en nyårsmottagning. Deckmyn var vid tidpunkten för utdelandet av kalendern medlem i det politiska partiet Vlaams Belang och även i den ideella föreningen Vrijheidsfonds som bistår tidigare nämnda parti med ekonomiskt och materiellt stöd. Kalenderns framsida föreställde en teckning från framsidan till seriealbumet Finn och Fiffi. Det specifika albumet hade namnet ”Den sällsamma ringen”. Originalteckningen visar en av albumets karaktärer när denne kastar ner mynt till människor på en gata. Människorna försöker sedermera fånga dessa mynt. I den teckning som används som omslag till kalendern har karaktären ersatts med en avbildning av Gents borgmästare och människorna som försöker fånga mynten har bytts ut mot människor med slöja och mörk hudfärg.¹¹²

Rättighetsinnehavarna av originalteckningens upphovsrätt ansåg att den spridning till allmänheten som skett genom utdelandet av kalendern gjort intrång i deras upphovsrätt. De ansåg även att teckningen på kalenderns framsida spred ett diskriminerande budskap. Deckmyn och Vrijheidsfond hävdade å sin sida att teckningen var en politisk karikatyr och

---

¹⁰⁹ Artikel 17 DSM-direktivet.

¹¹⁰ Genomförandet av EU:s nya upphovsrättsdirektiv <https://www.regeringen.se/artiklar/2019/05/genomforande-av-eus-nya-upphovsrattsdirektiv/> hämtad 2020-09-24.

¹¹¹ Mål C-201/13, (Deckmyn).

¹¹² Ibid, punkt 7–9.

således en tillåten parodi enligt den belgiska upphovsrättslagen, där Infosoc-direktivets parodiundantag har implementerats.¹¹³ Den nationella domstolen hänsköt tre tolkningsfrågor till EU-domstolen. Den första tolkningsfrågan rörde huruvida parodi är ett unionsrättsligt begrepp. Den andra och tredje berörde vilka kriterier eller kännetecken ett verk ska uppvisa för att klassas som en parodi.¹¹⁴

Gällande den första frågan angav EU-domstolen att det krav på enhetlig tillämpning av unionsrätten som existerar i EU-rätten medför att alla unionsbestämmelser som inte uttryckligen ges en innebörd genom medlemsstaternas egen rättsordning ska ges en enhetlig och självständig tolkning inom hela unionen. Då Infosoc-direktivet ej hänvisar specificerandet av innebörden av ordet parodi till medlemsstaternas egna rättsordningar är begreppet att se som ett självständigt unionsrättsligt begrepp. Att implementeringen av parodiundantaget är fakultativ ändrar inte denna bedömning då det skulle kunna riskera den enhetliga tillämpningen av unionsrätten. Den första frågan besvarades således jakande.¹¹⁵

Fråga två och tre prövades gemensamt av EU-domstolen. Domstolen fann att då ordet parodi inte givits en definition genom Infosoc-direktivet ska innebörden av ordet vara dess ”normala betydelse i vardagligt språkbruk”. Vidare angav domstolen att den vardagliga betydelsen medför att en parodis kännetecknen är *”dels att den erinrar om ett existerande verk, samtidigt som den märkbart skiljer sig från det verket, dels att den har ett humoristiskt eller förlöjligande syfte”*,¹¹⁶ vilket generaladvokaten framfört i punkt 48 av förhandsavgörandet.

Vidare förtydligade EU-domstolen vad en parodi inte är, det vill säga vilka kriterier som en parodi ej behöver uppfylla. En parodi behöver inte uppvisa *”egen originalitet förutom att märkbart skilja sig från originalverket som parodieras”*, den behöver *”inte kunna tillskrivas någon annan än uphovsmannen till originalverket”* och parodin behöver inte heller *”avse originalverket eller nämna källan till det parodierade verket”*.¹¹⁷ Att kräva att en parodi uppfyller dessa krav skulle strida mot undantagets syfte och ändamål, då kriterierna inte utgör en del av begreppets vardagliga innebörd.¹¹⁸

Domstolen fortsatte med att klargöra den generella innebörden av direktiv inom unionen samt den specifika innebörden av undantagen i Infosoc-direktivet. Direktiv inom unionen har som generell syfte att harmonisera den inre marknaden och dess fyra friheter. Friheterna har ett samband med de grundläggande rättsprinciperna inom unionen där äganderätt, yttrandefrihet och allmänintresse är av särskild dignitet.¹¹⁹ Undantagen i upphovsrätten som kommer till uttryck i Infosoc-direktivet syftar till att upprätthålla en ”skälig avvägning” mellan rättighetsinnehavarens (upphovspersonens)¹²⁰ intressen och rättigheter och de intressen och

---

¹¹³ Ibid, punkt 10–12.

¹¹⁴ Ibid, punkt 13.

¹¹⁵ Ibid, punkt 14–17.

¹¹⁶ Ibid, punkt 19–20.

¹¹⁷ Ibid, punkt 21.

¹¹⁸ Ibid, punkt 23–24.

¹¹⁹ Ibid, punkt 25–26.

¹²⁰ Fortsättningsvis kommer rättighetsinnehavare likställas med uphovsperson. Undantag görs vid citering. Se kapitel 6.7 ”Problematiken när en uphovsperson inte är rättighetsinnehavare” angående den ”skäliga avvägningen” när en uphovsperson inte är rättighetsinnehavare.

rättigheter användarna av upphovsrättsskyddade verk har.¹²¹ Parodiundantaget ger uttryck för en avvägningen mellan en upphovspersons rättigheter och intressen och yttrandefriheten hos en person som vill använda sig av ett skyddat verk. Vid bedömningen om tillämpningen av parodiundantaget i det enskilda är förenlig med den skäligen avvägningen mellan de olika aktörernas rättigheter och intressen ska alla omständigheter i det aktuella fallet beaktas.¹²² För att parodiundantaget ska vara tillämpligt krävs det således inte enbart att verket i fråga uppfyller kriterierna för vad en parodi är. En tillämpning av parodiundantaget i det aktuella fallet måste även respektera den skäligen avvägningen mellan de konkurrerande intressena. Endast då kan parodiundantaget tillämpas.

Slutligen påpekade EU-domstolen att principer inom EU-rätten måste beaktas vid bedömningen av den skäligen avvägningen. Här är principen om icke-diskriminering som kommer till uttryck i Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung och även i artikel 21.1 i Rättighetsstadgan¹²³ av vikt. Principen om icke-diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung medför ett befogat intresse för ”rättighetsinnehavarna till skyddade verk” att inte associeras med ett sådant budskap. Vilka andra potentiella budskap en upphovsperson har ett intresse av att inte associeras med har inte preciserats av domstolen. EU-domstolen uttalade att parodier var ett berättigat medel för att uttrycka åsikter. Det nämnda måste dock vägas mot ”rättighetsinnehavarna till originalteckningens” befogade intresse av att inte associeras med diskriminerande budskap. Det lämnades åt den nationella domstolen att bedöma om en tillämpning av parodiundantaget i det aktuella fallet skulle respektera den ”skäligen avvägningen” mellan ”rättighetsinnehavarnas rättigheter och intressen och yttrandefriheten hos användarna av det skyddade verket”.¹²⁴

---

¹²¹ Se skäl 31 till Infosoc-direktivet för den ”skäligen avvägningen”.

¹²² Ibid, punkt 27–28.

¹²³ Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

¹²⁴ Mål C-201/13, (Deckmyn), punkt 30–32.

5. Tillämpningen av parodiundantaget i svensk rättspraxis efter EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet

5.1 Mål: PMT 1473-18 (Järnrörsmålet)

Järnrörsmålet¹²⁵ från 2019 var första gången parodiundantaget behandlades av en svensk domstol efter EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet fem år tidigare. Målet i Patent- och marknadsöverdomstolen (PMÖD) rörde en videofilm från en mobil. Ett mediebolag (SVT) hade i sin nyhetsrapportering använt delar av filmen som tidigare inte hade offentliggjorts i upphovsrättslagens mening. SVT hade från denna mobilfilm överfört stillbilder och sekvenser till allmänheten via TV och internet utan tillstånd av mobilfilmens upphovsperson.¹²⁶ Som en del av sin talan framförde SVT att filmen i vissa delar hade parodierats. SVT menade att de filmklipp som utgjorde parodi inte gjorde intrång i upphovspersonens ensamrätt då de var undantagna denna.¹²⁷

I sitt avgörande redogjorde PMÖD för parodiundantaget så som det kommit till uttryck i EU-rätten. Domstolen belyste parodin som ett undantag/inskränkning i en upphovspersons ensamrätt enligt artikel 5 (3) (k) i Infosoc-direktivet. Domstolen hänvisade även till EU-domstolens avgörande i Deckmyn och den unionsbegreppsliga definitionen begreppet parodi därigenom erhållit. Vidare resonerade domstolen kring huruvida avsaknaden av implementering av Infosoc-direktivets parodiundantag varit ett ställningstagande från lagstiftaren emot att ett parodiundantag ska finnas i svensk rätt. Domstolen landade dock i att lagstiftarens tystnad i frågan om implementeringen av Infosoc-direktivets parodiundantag inte kunde ses som en indikation på parodiundantagets icke-existens i svensk rätt. Lagstiftarens tystnad förklarades istället med att parodier i svensk rätt traditionellt, trots att det har talats om ett ”parodiundantag”, inte alls varit undantag utan istället ansetts utgöra nya självständiga verk. Det har således ej funnits behov av ett lagstadgat undantag. Domstolen fann att ett parodiundantag existerade i svensk rätt även efter implementeringen av Infosoc-direktivet.¹²⁸

Fortsättningsvis konstaterade PMÖD att det förelåg viss konflikt mellan den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt och tillämpningen av parodiundantaget i EU-rätten. Att en parodi inom svensk rätt ansetts utgöra ett självständigt verk ansågs inte heller vara förenligt med EU-domstolens uttalande att en parodi inte behöver vara originell.¹²⁹ Att parodier i svensk rätt traditionellt har ansetts vara självständiga verk ansågs även stå i konflikt med vad som enligt EU-domstolen är avgörande för om ett alster är att betrakta som ett verk: dess originalitet. EU-domstolen har fastslagit att ett verk är originellt endast om det ”är upphovsmannens egen intellektuella skapelse”.¹³⁰ Avgörande för om en skapelse är upphovspersonens egen är om skapelsen ”avspeglar hans eller hennes personlighet” vilket är uppfyllt om skaparen ”kunnat uttrycka sin kreativa kapacitet genom att göra fria och kreativa

---

¹²⁵ Mål: PMT 1473–18 (Järnrörsmålet).

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid, s. 7.

¹²⁸ Ibid, s. 20–22.

¹²⁹ Ibid, s. 23.

¹³⁰ Mål C-5/08 (Infopaq), punkt 37.

val”.¹³¹ PMÖD:s uttalande kan tolkas som en indikation på att parodier, eftersom dessa anspelar på andra verk och följer dessa långtgående, svårligen kan uppfylla kriteriet för originalitet. Ett alster som inte är originellt är inte att betrakta som ett verk. Om en parodi inte är att betrakta som ett verk kan det givetvis inte heller betraktas som ett självständigt verk.¹³² PMÖD fann således att den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt inte var förenlig med EU-rätten och att den följaktligen måste upphöra. Parodiundantaget i svensk rätt måste istället tolkas konformt med EU-rätten.¹³³

Gällande den materiella frågan konstaterade domstolen, relativt kortfattat, följande. SVT:s filmklipp erinrar om originalklippet men den tillagda musiken och de tillagda kommentarerna har medfört att den skiljer sig märkbart från originalet. Musiken och kommentarerna har även medfört att klippet fått ett ”humoristiskt eller förlöjligande syfte”. Då en parodi ej behöver besitta egen originalitet och då parodin i det aktuella fallet uppfyller definitionen av unionsbegreppet parodi har SVT:s nyttjande av mobilfilmen, i den delen som varit föremål för parodiering, ansetts falla inom parodiundantaget.¹³⁴

5.2 Mål nr: B 7348-20 (En svensk tiger)

Rättsfallet En svensk tiger¹³⁵ berör verket ”En svensk tiger” som skapats på 1940-talet. Verket användes efter sitt skapande i Försvarmaktens vaksamhetskampanj vilken syftade till att få svenskar att tåga om angelägenheter kopplade till rikets försvar. Verket blev en central symbol för kampanjen och har även efter krigsslutet använts som symbol för hur Försvarmakten och samhället ska förhålla sig till rikets säkerhet. Verket består av en blågul tiger som tittar mot betraktaren (se domen för bild på verket).¹³⁶

Omständigheterna i det aktuella målet var att personen X använt tigern i olika kollage. Dels som omslagsbild till sin podd och poddavsnitt på internet där tigern använts i beskuren men annars näst intill oförändrat skick. Dels när tigern har publicerats på X:s Instagram och även när den använts som omslagsbild till X:s bok ”Det här är en svensk tiger”. I de fall tigern publicerats på Instagram och när den använts som omslag till boken ”Det här är en svensk tiger” har verket ändrats. De mest påtagliga ändringarna är att tigern har en armbindel med en svastika, gör en Hitlerhälsning och har en skugga samt ett ironiskt leende.¹³⁷

Åklagaren väckte talan mot X för att olovligen ha framställt och gjort verket ”En svensk tiger” tillgängligt för allmänheten i ursprungligt och ändrat skick. Enligt åklagaren utgjorde handlandet ett intrång i den ekonomiska ensamrätten (förfoganderätten) vilken regleras i 2 § URL och tillfaller verkets upphovsperson. I det aktuella fallet har den ekonomiska rätten överlåtits till en stiftelse. Vidare yrkade innehavarna av den ideella rätten, upphovspersonens arvingar, skadestånd för intrång i den ideella rätten. De hävdade att X:s ändringar och/eller

---

¹³¹ Mål C-145/10 (Painer), punkt 88–89.

¹³² Mål: PMT 1473–18 (Järnrörsmålet), s. 23 samt Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 200.

¹³³ Mål: PMT 1473–18 (Järnrörsmålet), s. 23.

¹³⁴ *Ibid.*, s. 23–24.

¹³⁵ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger).

¹³⁶ *Ibid.*, s. 3.

¹³⁷ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger).

den form och det sammanhang som verkets gjort tillgängligt för allmänheten i medfört en kränkning av upphovspersonens konstnärliga eller litterära anseende eller egenart.¹³⁸

X hävdade att kollagen är egna och självständiga verk, alternativt att de är parodier. Användningen av tigern i de olika kollagen innebär inte ett intrång i ensamrätten till verket ”En svensk tiger”. Inte heller har hans användning av verket gjort intrång i den ideella rätten till originaltigern.¹³⁹

PMD inledde avgörandet med att bekräfta rättsläget efter PMÖD:s dom i Järnrörsmålet. PMD uttalade att parodier traditionellt, i svensk rätt, inte har betraktats som ”inskränkningar” i upphovsrätten utan som självständiga verk. I och med domen i Järnrörsmålet har det dock fastslagits att nämnda synsätt inte är förenligt med EU-rätten och följaktligen ej kan fortsätta tillämpas. Det svenska parodiundantaget ska tillämpas i enlighet med EU-rätten och innebörden av ordet parodi är den som framgår av EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet. Parodiundantaget kommer till uttryck i artikel 5 (3) (k) Infosoc-direktivet. Då parodiundantaget är en inskränkning i upphovsrätten får det endast tillämpas om trestegsregeln är uppfylld i enlighet med artikel 5 (5) av Infosoc-direktivet. Domstolen påpekade att trestegsregeln ej är lagstadgad i svensk rätt men att den utgör en instruktion till domstolarna om hur tillämpningen av en inskränkning i upphovsrätten ska tolkas i det specifika fallet.¹⁴⁰

Gällande bedömningen i det aktuella fallet prövade domstolen först om X:s kollage var sådana självständiga verk som faller inom 4 § 2 st. URL. PMD fastslog att uttalandena i förarbetena, att parodier även när de närgående följer originalverket är att anse som självständiga, efter domen i Järnrörsmålet förlorat sin räckvidd.¹⁴¹ Det kan här påpekas att även om parodier inte längre är att anse som självständiga på grund av sitt helt främmande syfte kan de givetvis uppnå sådan originalitet att de är att anse som självständiga verk. Avgörande här, som PMD påpekar, är förfogandet av originalverket i parodin. Den så kallade tillåtenhetsprövningen. Denna metod för att bedöma en parodis självständighet förespråkades av de två skiljaktiga justitieråden i Alfons Åberg-målet.¹⁴² PMD fann dock att X:s illustrationer även fast de gav uttryck för egen individualitet byggde på originalverkets tiger, vilken hade återgivits med sina väsentliga drag. X:s illustrationer kunde följaktligen inte betraktas som nya och självständiga verk. Nästa fråga som domstolen behövde besvara var om X:s illustrationer föll inom parodiundantaget.¹⁴³

Vid bedömningen lade domstolen stor vikt vid X:s egen utsaga. X hade utförligt och ingående förklarat sina intentioner. Dessa var att ifrågasätta svensk censur- och tystnadskultur och originaltigerns symbolik för den kulturen. X resonerade även utförligt kring användandet av tigern i de olika sammanhangen och kopplingen mellan tigern och X:s podd samt bok. Det som tigern blivit en symbol för är det som problematiseras av X. PMD fastslog att X:s

---

¹³⁸ Ibid, s. 7–8.

¹³⁹ Ibid, s. 9–11.

¹⁴⁰ Ibid, s. 13–14.

¹⁴¹ Ibid, s. 16.

¹⁴² Se avsnitt 3.2.2.1 ”Skiljaktiga”.

¹⁴³ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger), s.16.

användande av tigern i de olika sammanhangen utgjorde parodi. Tigern har syftat till att utgöra ett parodiskt inslag i X:s kommunikation. Parodin riktar sin udd mot det som ”En svensk tiger” har blivit en symbol för snarare än mot själva originalverket. Vidare har tigern ”satts i en ny kontext som märkbart skiljer sig från originalverket samtidigt som den bär på ett tydligt och förlöjligande budskap”. Domstolen fann inte heller att trestegsregeln, att undantag/inskränkningar i upphovsrätten enbart får tillämpas ”i vissa särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket eller annat alster och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen”, utgjorde ett hinder för X:s förfogande av kollagen.¹⁴⁴

PMD adresserade även den skäliga avvägningen. I Deckmyn-målet fastslog EU-domstolen att tillämpningen av parodiundantaget, i varje enskilt fall, måste respektera en skälig avvägning mellan upphovspersonens intressen och rättigheter och yttrandefriheten hos en användare av det skyddade verket. PMD påpekade här, med hänvisning till Deckmyn-målet, att en upphovsperson har ett befogat intresse av att inte förknippas med exempelvis ett diskriminerande budskap på grund av ras eller etniskt ursprung. I det hänseendet uttalade PMD att ingenting i målet pekade på något annat än att den armbindel med en svastika som X:s tiger bär förmedlar ett avståndstagande från de idéer som återfanns i Nazityskland.¹⁴⁵

Beträffande yrkandet att X användning av tigern gör intrång i den ideella rätten fastslog PMD att så inte var fallet. Domstolen yttrade sig kring det obiter dictum som uttalats av HD i Alfons Åberg-målet angående parodier i förhållande till den ideella rätten. PMD bekräftade att principen, att även tillåtna parodier kan göra intrång i den ideella rätten, är applicerbar även vid den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget. I det aktuella fallet fann dock domstolen att X:s förfogande med tigern inte tog sikte på att kränka upphovspersonens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart. Istället har tigern, genom parodiseringen, använts för att ge uttryck för ett ifrågasättande av det budskap originaltigern blivit en symbol för. Uttalandet är i linje med tidigare praxis och uttalanden från förarbetena att upphovspersoner får tåla att deras verk ändras i kränkande riktning när det rör sig om parodier. Endast formen eller sammanhanget parodin gör originalverket tillgängligt i kan medföra att parodin gör intrång i den ideella rätten. Någon sådan form eller sammanhang var det inte frågan om i målet.¹⁴⁶

Vid färdigställandet av uppsatsen är domen överklagad till PMÖD.

---

¹⁴⁴ Ibid, s. 17.

¹⁴⁵ Ibid, s. 17–18.

¹⁴⁶ Ibid, s. 19–20.

6. Hur påverkas tillämpningen av parodiundantaget i svensk upphovsrätt av EU-rätten?

6.1 Innehåll

Den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt skiljer sig i flera avseenden från den EU-rättsliga tillämpningen. Vid den traditionella tillämpningen av parodiundantaget betraktades parodier som självständiga verk enligt 4 § 2 st. URL. En parodi ansågs tillåten då den var ett självständigt verk. Avgörande för en parodis självständighet var att den hade ett för originalverket helt främmande syfte. I domskälen till Alfons Åberg-målet uttalade HD sig kring rekvisiten för en tillåten parodi. Förutom att ha ett för originalverket ”helt främmande syfte” måste en tillåten parodi även ”förvränga ett annat verk till form eller innehåll. Verket som förvrängs måste vara känt och produkten som skapas måste vara *avsedd att skapa en effekt som är komisk*”¹⁴⁷.

I domskälen till Järnrörsmålet uttalade PMÖD att den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget numera ska tillämpas även i svensk rätt. Domstolen hänvisade till EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet där begreppet parodi givits en unionskonform definition. Unionsbegreppet parodi har följande definition: En parodis kännetecken är ”*dels att den erinrar om ett existerande verk, samtidigt som den märkbart skiljer sig från det verket, dels att den har ett humoristiskt eller förlöjligande syfte*”. Parodin behöver inte uppvisa ”*egen originalitet förutom att märkbart skilja sig från originalverket som parodieras*”, den behöver ”*inte kunna tillskrivas någon annan än upphovsmannen till originalverket*” och parodin behöver inte heller ”*avse originalverket eller nämna källan till det parodierade verket*”¹⁴⁸.

Parodiundantaget i EU-rätten är en inskränkning i en upphovspersons ensamrätt. Parodier är således inte längre att betrakta som självständiga verk. Då parodiundantaget är en inskränkning i ensamrätten måste trestegsregeln beaktas när undantaget tillämpas. EU-domstolen uttalade även att en skälig avvägning mellan en upphovspersons rättigheter och skyldigheter och yttrandefriheten hos en individ som använder sig av ett skyddat verk måste beaktas i varje enskilt fall vid tillämpningen av parodiundantaget.

I det här kapitlet kommer skillnaderna mellan den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt och den nu gällande EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget belysas. Hur tillämpning av parodiundantaget i svensk rätt har påverkats av EU-rätten samt i vilka situationer parodiundantaget nu kan tänkas bli tillämpligt kommer analyseras. För att få förståelse för hur EU-rätten påverkat tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt är det av intresse att analysera hur äldre rättspraxis hade bedömts vid en EU-rättslig tillämpning av parodiundantaget. I det avseendet kommer domskälen i Alfons Åberg-målet och Sveriges flagga-målet att analyseras.

Att en parodi inte behöver kunna tillskrivas någon annan än upphovsmannen till originalverket och att den inte behöver nämna källan till det parodierande verket har inte

¹⁴⁷ NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg), s. 916.

¹⁴⁸ Mål C-201/13 (Deckmyn), punkt 19–20.

tidigare behandlats i svensk rätt. Då dessa uttalanden från EU-domstolen kring parodier inte medfört en förändring av rättsläget kommer de inte att behandlas närmare. EU-domstolens uttalande om att en parodi måste ”erinra om ett existerande verk” kommer inte heller behandlas närmare. Det får anses uppenbart att en parodi erinrar om ett existerande verk. En parodi som inte uppfyller rekvisitet blir som bekant att betrakta som ett nytt och självständigt verk. Om ett sådant självständigt verk av upphovspersonen benämns som parodi eller ej är irrelevant för den juridiska bedömningen av dess tillåtenhet.

6.2 Angående originalitet

EU-domstolen har fastslagit att parodiundantaget är en inskränkning i upphovsrätten och att en parodi inte behöver uppvisa egen originalitet för att vara tillåten. En parodi behöver endast skilja sig märkbart från originalverket. Uttalandet avviker från den traditionella synen i svensk rätt att parodier var tillåtna på grunden att de var självständiga verk enligt 4 § 2 st. URL. Parodier ansågs självständiga då de hade ett helt främmande syfte för originalverket.

Vid tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget i En svensk tiger-målet fann PMD att parodin (verket bedömdes vara en parodi) inte var självständig. Parodin byggde på originalverkets tiger och denna hade återgivits med sina väsentliga drag.¹⁴⁹ Som tidigare nämnt är avgörande för en parodis självständighet inte längre dess helt främmande syfte för originalverket utan förfogandet av originalverket i parodin. En parodis självständighet bedöms numera enligt en ”vanlig” originalitetsbedömning. Det är dock av vikt att återigen påpeka att tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget medför att parodier inte längre behöver vara självständiga för att vara tillåtna. Parodier utgör istället inskränkningar i en upphovspersons ensamrätt. Det nämnda hindrar dock inte att parodier kan vara självständiga.

Parodier tenderar att långtgående efterlikna originalverken. Det är bland annat genom de subtila ändringarna av ett originalverk parodins förlöjligande effekt uppstår. Parodier har traditionellt ansetts vara självständiga verk även när dessa efterliknat originalverket långtgående. Att parodier följer originalverket så långtgående försvårar deras möjlighet att anses vara originella. EU-domstolen har uttalat att ett verk endast är originellt om det är ”upphovsmannens egen intellektuella skapelse”.¹⁵⁰ Avgörande för om en skapelse är upphovspersonens egen är om skapelsen ”avspeglar hans eller hennes personlighet” vilket är uppfyllt om skaparen ”kunnat uttrycka sin kreativa kapacitet genom att göra fria och kreativa val”.¹⁵¹ En parodi kan svårigen anses vara originell. Då en parodi är uppbyggd av originalverket är situationer där en parodi anses vara ”upphovsmannens egen skapelse” troligtvis få. Det nämnda stöds även av EU-domstolens uttalanden i Deckmyn-målet. Domstolen uttalade att parodier inte behöver vara originella. Domstolen får antas ha beaktat en parodis svårighet att uppfylla originalitetskravet. Att en parodi, för att vara tillåten, skulle behöva vara originell hade resulterat i att en större del av alla parodier hade förbjudits.

---

¹⁴⁹ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger), s.16.

¹⁵⁰ Mål C-5/08 (Infopaq), punkt 37.

¹⁵¹ Mål C-145/10 (Painer), punkt 88–89.

Det bearbetade verket (parodin) i En svensk tiger-målet bedömdes inte besitta originalitet och var således inte självständigt. Verket ansågs dock skilja sig märkbart från originalverket. EU-domstolen har uttalat att en parodi inte måste vara originell men att den måste skilja sig märkbart från originalverket. Kravet på att en parodi ska skilja sig märkbart från originalverket är således ställt lägre än originalitetskravet. Frågan som uppstår är dock ifall kravet på att en parodi ska ”märkbart skilja sig” från originalverket är ställt lägre än kravet på att parodin ska ha ett för originalverket ”helt främmande syfte” vilket traditionellt varit avgörande för parodiers tillåtenhet i svensk rätt. Troligtvis innebär rekvisitet ”märkbart skilja sig från originalverket” att parodier numera måste skilja sig tydligare från originalverket än vad som traditionellt ansetts i svensk rätt. Ett verk som följer en förebild långtgående och ord för ord borde inte uppfylla rekvisitet ”märkbart skilja sig”.

EU-domstolen specificerade inte i Deckmyn-målet huruvida en parodi måste förvränga form eller innehåll. Enbart att en parodi måste skilja sig märkbart från originalverket. I Alfons Åberg-målet hade replikerna från Alfons sammanfogats med replikerna från Punisher i oförändrad form. Det är uppenbart att replikerna i parodin inte skiljde sig märkbart från originalverket då originalreplikerna användes oförändrade. Parodin förvrängde på inget vis formen hos originalverket utan det var enbart innehållet som förvrängdes och därigenom gavs en ny innebörd. Vid tillämpningen av EU-rättens parodiundantag finns inget krav på att parodin ska förvränga originalverkets form eller innehåll. Kravet på att parodin ska skilja sig märkbart från originalverket medför dock ett indirekt krav på ändring/förvrängning av originalverket. Frågan blir om sammanfogandet av olika oförändrade originalrepliker innebär att parodin skiljer sig märkbart från originalverket.

De skiljaktiga i Alfons Åberg-målet anförde att sammanfogning av originalreplikerna inte medförde skapandet av ett originellt verk. Inte heller torde sammanfogningen av replikerna skilja sig märkbart från originalverken. ”Märkbart skilja sig” är ett relativt högt ställt krav som en sammanfogning av originalrepliker från olika verk således svårligen kan uppfylla. Att tillåta sådana typer av parodier skulle även kunna leda till potentiell problematik. Som tidigare behandlats kan den enskilda domarens uppfattning om vad som är komiskt bli avgörande för en parodis tillåtenhet vid en bedömning av förvrängningar av innehållet.¹⁵² Att parodier som enbart förvränger originalverkets innehåll numera torde vara i riskzonen för att vara otillåtna skulle innebära att tillämpningsområdet av parodiundantaget smalnats av i svensk rätt.

Att parodiers tillåtenhet inte längre vilar på dess helt främmande syfte utan på att den enskilda parodin skiljer sig märkbart från originalverket får antas glädja kritikerna av det traditionella syftesrekvisitet. Kritikerna förespråkade, som tidigare behandlats, att utgångspunkten för en parodis tillåtenhet borde vara förfogandet av originalverket i parodin. Det vill säga parodins konkreta skillnader jämfört med originalverket. Att en parodi numera måste skilja sig märkbart från originalverket medför att enbart ändrandet av en bokstav eller särskrivandet av ett ord inte är tillräckligt för att en parodi ska vara tillåten.

---

¹⁵² Se avsnitt 3.3.3 ”Avsedd att skapa en effekt som är komisk samt helt främmande för originalverket”.

Likt den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt medför den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget att parodin måste ha ett komiskt syfte. Även om en parodi genom särskrivandet av ett ord uppfyller rekvisitet ”komiskt syfte” kan ändringen i verket inte anses medföra att parodin uppfyller rekvisitet ”märkbart skilja sig från originalverket”. Det räcker således inte längre med att ett ord i ett originalverk byts ut eller särskrivs för att en tillåten parodi ska uppstå. Även denna förändring innebär att tillämpningsområdet av parodiundantaget smalnats av i svensk rätt. Att EU-domstolen fastslagit att parodier inte måste vara originella, utan enbart måste skilja sig märkbart från originalverket, medför även att den oenighet och osäkerhet som rådde i doktrinen efter HD:s avgörande i Alfons Åberg-målet¹⁵³, huruvida parodier måste uppvisa viss originalitet eller ej, inte längre existerar. Det nämnda innebär att den osäkerhet som tidigare förekom kring när parodiundantaget kunde tillämpas i det avseendet eliminerats.

6.3 Föremålet för parodiseringen samt kravet på “känt verk”

EU-domstolen fastslog i Deckmyn-målet att en parodi inte behöver avse originalverket. Uttalandet innebär att både parodier som riktar sig mot originalverket (target parodies) och parodier som använder originalverket för att rikta kritik mot exempelvis samhället (weapon parodies) är tillåtna. Att både weapon parodies och target parodies är tillåtna är en förändring jämfört med den traditionella tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. I Sveriges flagga-målet uttalade HD att det bearbetade verket inte var en parodi då dess avsikt inte varit att förlöjliga originalverket. Istället riktades udden mot USA:s inblandning i Vietnamkriget. Att både weapon parodies och target parodies nu tillåts i svensk rätt medför att tillämpningsområdet av parodiundantaget har breddats. I En svensk tiger-målet uttalade PMD att den aktuella parodin inte riktade sig mot originalverket utan mot vad originalverket hade blivit en symbol för.¹⁵⁴ Uttalandet tyder på att parodin rörde sig i gränslandet mellan target parodies och weapon parodies.

Vid en traditionell tillämpning av parodiundantaget är det osäkert huruvida verket hade ansetts vara en parodi. Kritiken som förmedlas i parodin riktar sin udd mot vad originalverket blivit en symbol för. Samtidigt är det möjligt att originalverket är en sådan stark symbol för ett samhällsbeteende att den kritik som parodin riktar mot samhällsbeteendet även är riktad direkt mot originalverket. Parodin förefaller kunna falla någonstans mellan de olika kategorierna. Att skaparen av parodin själv uttryckt att den inte riktar kritik direkt mot originalverket kan dock tala för att parodin inte hade ansetts tillåten vid en traditionell tillämpning av parodiundantaget. I Sveriges flagga-målet var det delvis vid ett sådant uttalande av skaparen till ett bearbetat verk som HD la vikt när domstolen fastslog att bearbetningen inte var en parodi.

Vid en EU-rättslig tillämpningen av parodiundantag skulle sången i Sveriges flagga-målet inte kunnat avvisas som parodi på grunden att sången inte hade som intention att förlöjliga originalverket. Att sången hade som avsikt att förlöjliga USA och landets inblandning i Vietnamkriget (weapon parodies) faller även det inom EU-rättens parodiundantag. Huruvida

---

¹⁵³ Se avsnitt 3.5.1 ”Parodier i förhållande till den ekonomiska rätten”.

¹⁵⁴ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger), s.17.

sången skulle anses uppfylla alla rekvisit för en tillåten parodi är dock oklart. Det är exempelvis tveksamt om sången skulle uppfylla rekvisitet ”komiskt syfte”.

Vid tillämpningen av det traditionella parodiundantaget i svensk rätt behövde det parodierade verket vara känt för att parodin skulle anses vara tillåten. Något sådant krav framgår inte av parodiundantaget i EU-rätten. I doktrinen har det traditionella kravet på att originalverket måste vara känt motiverats av att allmänheten annars inte kan uppfatta parodins främmande syfte. Vid tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget vilar inte en parodis tillåtenhet på att den har ett för originalverket helt främmande syfte. Således finns inget behov av ett krav på att originalverket ska vara känt för att det helt främmande syftet ska framgå. Vilket verk som helst kan vara föremål för en parodi vid den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget. Det nämnda förefaller även innebära att rekvisitet ”skiljer sig märkbart från originalet” inte ska bedömas med utgångspunkt i allmänhetens direkta uppfattning av parodin. Istället borde användandet av delar av det skyddade originalverket i parodin ligga till grund för bedömningen.

Att parodin inte måste parodiera ett känt verk ökar, åtminstone i teorin, omfånget av tillåtna parodier. Frågan är dock om en ökning av tillåtna parodier även kommer ske i praktiken. Som tidigare behandlat är parodin beroende av samspelet med originalverket.¹⁵⁵ Om publiken inte uppfattar kopplingen mellan parodi och originalverk faller parodins syfte. Den som vill skapa en framgångsrik parodi har ett intresse av att originalverket är känt så att allmänheten uppfattar parodins syfte. Den vidare tillämpningen av parodiundantaget skulle kunna få betydelse när verket som parodieras är en del av en väldigt nischad konstform med få utövare. Utövarna av konstformen uppfattar parodins koppling till originalverket och dess komiska syfte är för dessa individer uppenbart. Vid den traditionella tillämpningen av parodiundantaget fanns risken att ett sådant originalverk inte ansågs känt hos den breda allmänheten. Något som hade resulterat i att parodin varit otillåten. Med den EU-rättsliga tillämpningen av parodiundantaget har den risken eliminerats.

6.4 Trestegsregeln

Vid tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget betraktas parodier som inskränkningar i upphovspersonens ensamrätt och inte som självständiga verk. Enligt artikel 5 (5) i Infosoc-direktivet får inskränkningarna i artikel 5 av direktivet endast tillämpas om trestegsregeln är uppfylld. Trestegsregeln innebär att inskränkningar endast får tillämpas ”i vissa särskilda fall som inte strider mot det normala utnyttjandet av verket eller annat alster och inte oskäligt inkräktar på rättsinnehavarnas legitima intressen”¹⁵⁶. Trestegsregeln är inte lagstadgad i svensk rätt utan ses som en vägledningsprincip för lagstiftaren vid utformandet av inskränkningar i URL och för domaren när en inskränkning tillämpas.¹⁵⁷ EU-domstolen har uttalat att trestegsregeln i artikel 5 (5) i Infosoc-direktivet bidrar till att upprätthålla den

---

¹⁵⁵ Se avsnitt 3.3.2 ”Känt verk”.

¹⁵⁶ Artikel 5 (5) Infosoc-direktivet

¹⁵⁷ Ds 2007:29 s. 37.

skäliga avvägningen som kommer till uttryck i skäl 31 till Infosoc-direktivet.¹⁵⁸ Den skäliga avvägningen kommer behandlas närmare i avsnitt 6.5.

Den första regeln i trestegsregel medför att en inskränkning endast får tillämpas ”i vissa särskilda fall”. Det innebär att de situationer där en inskränkning kan tillämpas ska vara tydligt avgränsade och preciserade.¹⁵⁹ Generaladvokaten har uttalat att skrivelsen ”i vissa särskilda fall” även medför att en inskränkning måste grundas på ett särskilt syfte. Ett sådant syfte skulle kunna vara mångfaldigande av ett verk i utbildningssyfte.¹⁶⁰ Parodiundantaget som inskränkning i upphovsrätten motiveras av det särskilda syftet att garantera yttrandefriheten hos användare av upphovsrättskyddat material. Parodiundantaget har i svensk rätt även motiverats av kulturutveckling.¹⁶¹ Av EU-domstolens avgörande i Deckmyn-målet framgår vilka rekvisit en parodi måste uppfylla för att anses tillåten. Ett parodiundantag som tillämpas konformt med de principer som fastslagits av EU-domstolen i Deckmyn-målet får således anses vara tydligt avgränsat och preciserat samt grundat på ett särskilt syfte.

Trestegsregelns andra regel medför att tillämpningen av en inskränkning inte får strida mot ”det normala nyttjandet av verket eller annat alster”. Regeln innebär att en inskränkning inte får konkurrera med upphovspersonens rätt att ekonomiskt exploatera sitt verk.¹⁶² Applicerat på parodier innebär det att parodiundantaget inte får tillämpas om följden blir att parodin konkurrerar med upphovspersonens rätt att ekonomiskt exploatera originalverket. Parodier har vid den traditionella tillämpningen av parodiundantaget ansetts falla utanför en upphovspersons rätt att totalexploatera sitt verk. Argumentet för det nämnda har varit att upphovspersoner sällan parodierar sina egna verk.¹⁶³ Kritik som framförts är att denna traditionella inställning bortser från situationer där parodier kan konkurrera med upphovspersonens rätt att totalexploatera originalverket. Detta kommer behandlas närmare efter att den tredje regeln i trestegsregeln behandlats.

Den tredje regeln medför att en inskränkning inte får tillämpas om den ”oskäligt inkräktar på rättssinnehavarnas legitima intressen”. Regeln innebär att en inskränkning alltid måste motiveras av ett allmänintresse.¹⁶⁴ För parodier är det allmänintresset, vilket fastslagits av EU-domstolen, yttrandefriheten. EU-domstolen har, som tidigare nämnt, uttalat att trestegsregeln bidrar till att upprätthålla den skäliga avvägningen mellan en upphovspersons intressen och rättigheter tillika intressena och rättigheterna hos en användare av upphovsrättskyddat material. Det är således frågan om en avvägning mellan en upphovspersons legitima intressen och det allmänintresse (yttrandefrihet) som motiverar tillämpningen av parodiundantaget. Denna avvägning ska ske i varje enskilt fall och kommer behandlas närmare i avsnitt 6.5.

Den andra regeln i trestegsregeln innebär som ovan nämnt att en parodi inte får konkurrera ekonomiskt med originalverket. Utgångspunkten vid den traditionella tillämpningen av

---

¹⁵⁸ Mål C-516/17 (Spiegel Online), punkt 46.

¹⁵⁹ NJA 2016 s. 212 (Wikimedia), punkt 12.

¹⁶⁰ Mål C-5/08 (Infopaq), Generaladvokatens förslag till avgörande, punkt 135.

¹⁶¹ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 111–112.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ Delin, *Om parodi*, s. 247.

¹⁶⁴ NJA 2016 s. 212 (Wikimedia), punkt 12.

parodiundantaget i svensk rätt har varit att parodier inte konkurrerar ekonomiskt med originalverket. Att parodier hade ett helt främmande syfte och således var självständiga ansågs påvisa det nämnda. Parodin ansågs inte vara en konkurrerande parallell till originalverket utan ett främmande motsatsförhållande.¹⁶⁵ En upphovsperson äger rätten att ekonomiskt nyttja sitt verk i olika former. En bok kan exempelvis omvandlas till en film eller en serie. Det är dock ytterst ovanligt att en upphovsperson parodierar sitt eget verk. Följaktligen ansågs parodier inte hindra en upphovspersons rätt att totalexploatera sitt verk.¹⁶⁶

Kritik har dock riktats mot ovan adresserade synsätt och att det inte kan appliceras på samtliga typer av parodier. Bland annat har parodier på seriealbum ansetts vara en sådan typ av parodi som trots sitt helt främmande syfte kan konkurrera ekonomiskt med originalverket. En serieparodi har ofta liknande ”visuell bild” som originalverket fast med avvikande text och bilddetaljer. Det medför en risk för att parodin drar nytta av originalverkets ”arbetsinsatser eller renommé” och på så vis konkurrerar med originalverket. Att en parodi på så vis konkurrerar med originalverket skulle försvåra för upphovspersonen till originalverket att totalexploatera originalverket. I fransk och spansk rätt har ett sådant syfte hos parodin, att utnyttja originalverkets renommé, inneburit att parodin ansetts otillåten.¹⁶⁷

Numera tillämpas det EU-rättsliga parodiundantaget i svensk rätt. Det medför att parodiundantaget är att betrakta som en inskränkning i upphovsrätten. Då en inskränkning inte får tillämpas om den inte uppfyller trestegsregeln medför det nämnda att parodiundantaget endast kan tillämpas om trestegsregeln är uppfylld. Detta i sin tur innebär att en parodi är att anse som otillåten om den konkurrerar med den rätt att totalexploatera originalverket som dess upphovsperson har. Resultatet blir att risken som tidigare fanns att parodin konkurrerar med originalverket eliminerats. I en svensk tiger-målet uttalade PMD, utan att ge en utförligare motivering, att trestegsregeln inte hindrade X från att förfoga över parodin. Följaktligen konkurrerade inte den parodierande tigern ekonomiskt med originaltigern.

Då parodiundantaget numera utgör en inskränkning i en upphovspersons ensamrätt måste parodiundantaget tillämpas restriktivt. Parodiundantaget får endast tillämpas om trestegsregeln är uppfylld. Bedömningen huruvida tillämpningen av parodiundantaget uppfyller trestegsregeln ska ske i varje enskilt fall. I det avseendet har tillämpningsområdet för parodiundantaget smalnats av.

6.5 Den skäliga avvägningen

Förutom att en parodi måste uppfylla rekvisiten för en tillåten parodi måste parodiundantaget i varje enskilt tillämpningsfall upprätthålla en skälig avvägning. Avvägningen ska ske mellan en upphovspersons intressen och rättigheter tillika yttrandefriheten hos en person som vill använda sig av ett skyddat verk.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ Ålund, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 110.

¹⁶⁶ Delin, *Om parodi*, s. 247.

¹⁶⁷ Nordell, *Rätten till det visuella*, s. 92–93.

¹⁶⁸ Mål C-201/13, (Deckmyn), punkt 27.

6.5.1 Yttrandefriheten hos en individ som vill använda sig av ett upphovsrättsskyddat verk

Även om parodiundantaget har betraktats som ett medel för yttrandefriheten i svensk rätt har parodiernas tillåtenhet aldrig vilat på en yttrandefrihetsrättslig grund. Istället har parodiernas tillåtenhet motiverats av upphovsrättsliga principer lagstadgade i URL.¹⁶⁹ I Sveriges flagg-målet uttalade HD att begreppet parodi inte kunde ges en vidare innebörd när en parodi förmedlade ett budskap som gav uttryck för politisk yttrandefrihet. HD fastslog att en sådan tillämpning av parodiundantaget skulle strida mot upphovsrättens idé om att den ”värnar enskildas intressen”. Det ansågs allt för besvärande för upphovspersoner om deras verk kunde användas i politiska sammanhang som de själva stod utanför. Av domen framgår att upphovsrättsliga principer gavs företräde framför yttrandefriheten.

Även i NJA 1985 s. 893 (Manifest) behandlade HD yttrandefriheten i förhållande till upphovsrätten. HD uttalade att yttrandefriheten och upphovsrätten ger uttryck för motstående intressen. Domstolen fastslog att det ska det lämnas åt lagstiftaren att besluta om i vilka situationer upphovsrätten ska åsidosättas för yttrandefriheten. Lagstiftaren ska således utforma de inskränkningar i URL där upphovsrätten får ge vika för andra rättigheter. Det finns ingen generell inskränkning för yttrandefriheten i URL. Däremot finns specifika inskränkningar i 2 kap URL där yttrandefriheten ges företräde framför upphovsrätten. Ett sådant exempel är citaträtten i 22 § URL. Dock uttalade HD att en situation kan uppstå ”där yttrandefrihetsintresset gör sig gällande med sådan styrka att domstolarna rimligen måste ta ansvar för en friande dom vid åtal för intrång i upphovsrätten”. Domstolen likställde en sådan situation med en nödsituation som enligt 24 kap 4 § BrB medför straffrihet. I det aktuella fallet var det dock inte frågan om en sådan situation.¹⁷⁰ Inte heller i senare praxis har en sådan situation varit för handen. Relationen mellan yttrandefriheten och upphovsrätten har således behandlats internt i URL. HD har bekräftat att det är lagstiftaren som beslutar om i vilka fall yttrandefriheten ska ges företräde framför upphovsrätten. Detta görs genom lagstadgade inskränkningar listade i 2 kap av URL. Någon generell rätt att använda upphovsrättsskyddat material för att tillgodose yttrandefriheten har inte existerat i svensk upphovsrätt.

EU-domstolen fastslog dock i Deckmyn-målet att parodier är ett medel för yttrandefrihet. När parodiundantaget tillämpas måste den skäliga avvägningen mellan upphovspersonens intressen samt rättigheter och yttrandefriheten hos en individ som vill använda sig av skyddat material upprätthållas. Det nämnda innebär att relationen mellan upphovsrätt och yttrandefriheten i förhållande till parodier inte längre behandlas internt inom URL. Parodiernas tillåtenhet vilar inte längre på upphovsrättsliga principer utan direkt på rätten till yttrandefrihet.

Vid varje tillämpning av parodiundantaget måste den skäliga avvägningen upprätthållas. När domstolen ska bedöma om så är fallet måste således alla omständigheter i det aktuella fallet beaktas. Det nämnda innebär att intresset av yttrandefrihet hos en användare av ett skyddat verk är olika starkt beroende på omständigheterna. Rätten till yttrandefriheten får anses vara

---

¹⁶⁹ Rosén, *Medie- och upphovsrätt*, s. 244–245.

¹⁷⁰ NJA 1985 s. 893 (Manifest), s. 908.

särskilt motiverad när en parodi förmedlar en åsikt i den politiska debatten.¹⁷¹ Ett sådant inlägg i den politiska debatten bar sången på i Sveriges flagga-målet. Sångens skapare hävdade även att begreppet parodi får ges en vidare innebörd när det rör sig om politiska parodier. HD avfärdade dock det synsättet med motiveringen att det var allt för besvärande för en upphovsperson att förknippas med ett politiskt budskap denne stod utanför. I och med EU-domstolens uttalanden i Deckmyn-målet får HD:s uttalanden anses föråldrade. Att parodiernas rättsliga grund numera vilar på yttrandefrihet, och att yttrandefriheten är extra viktig i den politiska debatten, får antas medföra att sången i Sveriges flagga-målet i det avseendet hade ansetts tillåten vid en EU-rättslig tillämpning av parodiundantaget. EU-domstolens uttalanden kan inte tolkas på annat vis än att yttrandefriheten i den politiska debatten är så pass viktig att den övertrumfar den enskilde upphovspersonens intressen av att stå utanför debatten. Givetvis innebär inte det anförda att en upphovsperson måste tåla att dennes originalverk genom att utsättas för en parodiering framför politiska åsikter som är främmande för samhällets djupare övertygelser, exempelvis nazism.¹⁷² Att parodiernas tillåtenhet nu vilar på principen om yttrandefrihet medför att parodiundantagets tillämpningsomfång breddats gällande parodier som förmedlar ett budskap med starkt yttrandefrihetsintresse. Det krävs inte längre att det är fråga om en nödsituation för att yttrandefriheten ska ges företräde framför upphovsrätten.

Yttrandefriheten som grund för parodiernas tillåtenhet skulle dock kunna innebära att parodier som inte ger uttryck för ett starkt yttrandefrihetsintresse utan enbart är komiska i lägre utsträckning faller inom parodiundantaget. Majoriteten av alla parodier som, ytterst frekvent, cirkulerar på internet och i mediala sammanhang torde sannolikt inte ge uttryck för åsikter inom samhällsdebatten. Dessa parodiernas enda syfte förefaller vara att frambringa roande känslor. I inslaget i Alfons Åberg-målet kan ingen politisk kritik eller liknande identifieras. Inslagets enda syfte var att roa. Då parodiernas tillåtenhet numera vilar på yttrandefriheten riskerar parodier med ett svagt yttrandefrihetsintresse att anses som otillåtna. Detta då tillämpningen av parodiundantaget i det enskilda fallet inte upprätthåller den särskilda avvägningen. Ett svagt yttrandefrihetsintresse i konflikt med starka intressen hos upphovspersonen hade inneburit att tillämpningen av parodiundantaget inte hade upprätthållit den skäliga avvägningen. I en sådan situation borde upphovspersonens intressen inte behöva ge vika för yttrandefriheten. En parodi likt den i Alfons Åberg-målet torde stå sig svagare mot en upphovspersons intressen och rättigheter än en politisk parodi då dess yttrandefrihetsintresse är lägre. Avgörande blir hur starkt yttrandefrihetsintresset hos användaren av upphovsrättsskyddat material är i förhållande till en upphovspersons intressen och rättigheter. Hur yttrandefrihetsintresset påverkar den skäliga avvägningen kommer behandlas närmare i avsnitt 6.5.3.

6.5.2 En upphovspersons intressen och rättigheter

En individs rätt till yttrandefrihet genom användandet av upphovsrättsskyddat material i parodisyfte måste i varje enskilt fall vägas mot upphovspersonens rättigheter och intressen. Exakt vilka rättigheter och intressen som ska tas in i avvägningen har inte preciserats av EU-

---

¹⁷¹ Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 209.

¹⁷² Se avsnitt 6.5.2 ”En upphovspersons intressen och rättigheter”.

domstolen. I sitt förslag till avgörande i Deckmyn-målet uttalade generaladvokaten att yttrandefriheten alltid måste ställas i kontrast mot de friheter och rättigheter i EU:s Rättighetsstadga som den kan hamna i konflikt med. Av vikt är artiklarna om människans värdighet och om förbud mot diskriminering på grund av ras eller religion.¹⁷³

EU-domstolen valde att inte inkludera generaladvokatens uttalande i sitt avgörande. Domstolen fastslog dock att en upphovsperson har ett intresse av att inte associeras med ett diskriminerande budskap på grund av ras eller etniskt ursprung. Vilka andra budskap en upphovsperson har ett intresse av att inte associeras med har inte preciserats av domstolen. Även om EU-domstolen inte preciserat vilka intressen och rättigheter hos en upphovsperson som ska beaktas i den skäliga avvägningen ger generaladvokatens uttalanden viss vägledning. Om en upphovsperson har ett intresse av att inte associeras med diskriminerande budskap enligt artikel 21 i Rättighetsstadgan borde detta intresse omfatta diskriminering på alla, i artikeln förbjudna grunder. Inget borde tala för att de andra diskrimineringsgrunderna ska behandlas annorlunda från ras och etniskt ursprung. Om så är fallet har en upphovsperson ett intresse av att inte förknippas med ett diskriminerande budskap på grund av kön, ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung, genetiska särdrag, språk, religion eller övertygelse, politisk eller annan åskådning, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd, funktionshinder, ålder och sexuell läggning. Om en parodi förmedlar ett diskriminerande budskap på någon av nämnda grunder får upphovspersonen anses ha ett berättigat intresse av att parodin inte tillåts.

Generaladvokaten har även, till skillnad från EU-domstolen, uttalat sig kring hur stark yttrandefriheten hos en användare av upphovsrättsskyddat material är i förhållande till en upphovspersons intressen och rättigheter. Gällande det nämnda uttalade generaladvokaten i sitt förslag till avgörande i Deckmyn-målet att en parodi inte kan förbjudas enbart på grund av att originalverkets upphovsperson inte delar parodins budskap. Inte heller kan parodin anses otillåten på grund av att en större del av allmänheten inte delar dess budskap. Samtidigt måste en parodi respektera den likabehandling och icke-diskriminering som eftersträvas i EU-rätten. En parodi kan därför inte vara tillåten om den ”radikalt avviker från de djupare övertygelser som finns i samhället och som ligger till grund för det europeiska offentliga rummets existens”.¹⁷⁴

Vad är då ett budskap som radikalt avviker från de djupare övertygelser som finns i samhället och som ligger till grund för det europeiska offentliga rummets existens? Risken är att frågan besvaras väldigt olika i olika medlemsstater.¹⁷⁵ Möjligtvis var det därför EU-domstolen inte inkluderade uttalandet i sitt avgörande. Diskriminering på grund av ras eller etniskt ursprung är det enda budskapet EU-domstolen än så länge har uttalat att en upphovsperson har ett intresse av att inte associeras med. Diskriminering har i EU-rätten definierats som ”när en person på grund av ras eller etniskt ursprung behandlas mindre förmånligt än en annan person

---

¹⁷³ Mål C-201/13 (Deckmyn), Generaladvokaten förslag till avgörande, punkt 82.

¹⁷⁴ Ibid, punkt 83 och 85.

¹⁷⁵ Osborne Clarke, Does Advocate General’s opinion in ECJ ”Deckmyn” parody case shed light?, 2014 <https://marketinglaw.osborneclarke.com/marketing-techniques/does-advocate-general-s-opinion-in-ecj-deckmyn-parody-case-shed-light/> hämtad 2020-11-25.

behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation”.¹⁷⁶ ”På grund av ras eller etniskt ursprung” i citatet kan givetvis ersättas med en annan relevant diskrimineringsgrund.

Frågan är om ett diskriminerande budskap alltid avviker från samhällets djupare övertygelser, vilket av generaladvokaten uttalats som gränsen för en otillåten parodi. Det finns exempelvis en uppsjö av ”norgeskämt” där det humoristiska är att norrmän är underlägsna svenskar enbart på grund av att de är norrmän. Dessa skämt sägs ofta med glimten i ögat och i all vänskaplighet. Men en parodi med ett sådant budskap är helt klart diskriminerande utifrån etniskt ursprung. Det är tveksamt om en parodi med ett sådant budskap skulle anses strida mot de djupare övertygelserna om icke-diskriminering i det svenska samhället. En parodi som istället sprider ett skämtsamt budskap om förintelsen eller förnekar att den ägt rum får dock anses sprida ett budskap som radikalt avviker från samhällets djupare övertygelser. En parodi som sprider ett sådant budskap borde följaktligen vara otillåten.¹⁷⁷

I En svensk tiger-målet påpekade PMD att inget i målet hade visat på annat än att svastikan runt den parodierade tigers ben utgjorde ett ställningstagande mot de idéer som återfanns i Nazityskland.¹⁷⁸ En svastika är annars, främst i västvärlden, representativ för nazismen. Under den perioden i Tysklands historia skedde den grävsta systematiska diskrimineringen av olika grupper av individer i modern historia. Av PMD:s uttalande torde följande slutsats kunna dras: En svastika som ett ställningstagande för nazism i en parodi innebär ett sådant diskriminerande budskap att parodin inte kan tillåtas. Dock kan diskriminerande symboler, likt svastikan, tillåtas i en parodi om dess syfte är uppenbart icke-diskriminerande. Det är möjligt att resonemanget även kan appliceras på det tidigare exemplet om ”norgeskämt”. Att parodier som förmedlar ett potentiellt diskriminerande budskap i uppenbart vänskaplig ton är tillåtna. Problematik skulle dock kunna uppstå vid gränsdragningen mellan en parodi som är genuint vänskaplig och en som enbart sker sken av att vara sådan för att kringgå förbudet mot diskriminerande budskap.

6.5.3 Hur har den skäligen avvägningen påverkat tillämpningsområdet av parodiundantaget i svensk rätt?

Vid tillämpning av parodiundantaget måste i varje enskilt fall den skäligen avvägningen upprätthållas. Det får anses råda oklarhet kring exakt hur denna bedömning påverkar tillämpningsområdet av parodiundantaget. EU-domstolens har i avgörandet i Deckmyn-målet uttalat att alla omständigheter i det enskilda fallet ska beaktas i bedömningen av den skäligen avvägningen. Domstolen har dock inte preciserat vilka intressen en upphovsperson har, förutom intresset av att inte associeras med ett diskriminerande budskap. Domstolen har

---

¹⁷⁶ Artikel 2 (2) Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung.

¹⁷⁷ Osborne Clarke, Does Advocate General’s opinion in ECJ ”Deckmyn” parody case shed light?, 2014 <https://marketinglaw.osborneclarke.com/marketing-techniques/does-advocate-general-s-opinion-in-ecj-deckmyn-parody-case-shed-light/> hämtad 2020-11-25.

¹⁷⁸ Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger), s. 17–18.

inte heller preciserat var gränsen mellan en upphovspersons intressen och rättigheter och yttrandefriheten hos en användare av upphovsrättsskyddat material ska dras.

Generaladvokaten uttalande i sitt förslag till avgörande att en parodi är otillåten om den radikalt avviker från de djupare övertygelser som finns i samhället och som ligger till grund för det europeiska offentliga rummets existens. Om det uttalandet ligger till grund för bedömningen av den skäligen avvägningen ges yttrandefriheten en väldigt stark position. Få parodier borde förmedla ett budskap som radikalt avviker från samhällets övertygelser. Även parodier som inte förmedlar åsikter inom samhällsdebatten utan enbart är roande borde då anses tillåtna.

Det är här viktigt att komma ihåg att den skäligen avvägningen sker inom bedömningen av en parodis ekonomiska tillåtenhet. En parodi kan göra intrång i den ideella rätten även om den är tillåten i övrigt. Som bekräftat av PMD gäller det nämnda även vid tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget. Det innebär att även om parodin anses tillåten då den inte radikalt avviker från samhällets övertygelser kan den anses otillåten då den genom form eller sammanhang kränker en upphovspersons litterära eller konstnärliga anseende. Resultatet blir att omfånget av tillåtna parodier i det hänseendet inte breddats. EU-domstolen valde dock att utelämna generaladvokatens formulering i sitt avgörande. Således finns det en möjlighet att den skäligen avvägningen tillgodoser samma intressen hos upphovspersonen som respekträtten i svensk rätt. I det hänseendet skulle då rättsläget vara oförändrat.

I teorin skulle den skäligen avvägningen kunna innebära att en upphovspersons intressen skyddas i högre utsträckning än vad tidigare varit gällande i svensk rätt. Exempelvis att en upphovsperson har ett befogat intresse av att parodin i viss mån inte kränker dennes anseende. Ett sådant intresse medför ett lågt ställt krav för att en upphovspersons intressen ska anses kränkta. Det skulle medföra att flertalet parodier som inte förmedlar ett budskap med starkt yttrandefrihetsvärde, utan enbart är komiska, skulle vara otillåtna. Att EU-domstolens uttalanden skulle innebära ett sådant lågt krav för att en upphovspersons intressen ska anses kränkta borde det dock inte vara tal om. Det skulle innebära att yttrandefriheten blir alldeles för fragil. Det skulle även strida mot en parodis själva syfte, att förlöjliga och i viss mån kränka. Resultatet skulle bli att parodiundantaget i princip blev otillämpligt. Även generaladvokatens uttalanden om att en upphovsperson och samhället får tåla parodier som sprider ett budskap som de själva inte delar talar emot ett sådant lågt ställt krav. Resonemanget visar dock på en skillnad i parodiundantagets tillämpningsomfång beroende på vilka legitima rättigheter och intressen en upphovsperson anses ha och hur dessa står sig mot yttrandefriheten.

6.6 Den skäligen avvägningen i förhållande till respekträtten

Kritik har riktats mot att EU-domstolen i sitt avgörande i Deckmyn-målet berört den ideella rätten. Infosoc-direktivet har endast till uppgift att harmonisera de områden av medlemsstaternas upphovsrättslagstiftning som inverkar på den inre marknaden (den ekonomiska rätten). Av skäl 19 till direktivet framgår att direktivet inte reglerar den ideella rätten och att den ideella rätten ska utövas enligt medlemsstaternas nationella lagstiftning. I Deckmyn-målet fastslog EU-domstolen att en upphovsperson har ett befogat intresse av att

inte förknippas med ett diskriminerande budskap. Uttalandet har kritiserats för att det berör vad en upphovsperson vill och inte vill associeras med. Vad en upphovsperson vill associeras med faller inom den ideella rätten och är således inte av relevans vid bedömningen av de ekonomiska rättigheterna. Kritikerna menar att EU-domstolen inte ska uttala sig kring den ideella rätten då den faller utanför omfånget av EU-rätten.¹⁷⁹

Att EU-domstolen har berört den ideella rätten kan leda till problem gällande tillämpningen av parodiundantaget och förhållandet mellan den skäligen avvägningen i EU-rätten och respekträtten i URL. PMD har fastslagit att omfånget av 3 § 2 st URL (respekträtten) för parodier, som gällde vid tillämpningen av det traditionella parodiundantaget, även kan appliceras på EU-rättens parodiundantag. Det innebär att en parodi, vid sidan om själva parodin, kan återge ett originalverk i ett sådant sammanhang eller sådan form att det är kränkande för originalverkets upphovsperson. Respekträtten medför således att en upphovsperson har ett intresse av att inte bli kränkt genom den form eller det sammanhang parodin görs tillgängligt i. Följaktligen har den skäligen avvägningen som EU-domstolen uttalat ska ske i varje enskilt fall inte ersatt respekträtten i URL. Istället har en upphovsperson förutom respekträtten numera även ett intresse av att inte associeras med ett diskriminerande budskap. En parodi som inte respekterar respekträtten är att betrakta som otillåten. En parodi som sprider ett diskriminerande budskap är även den att betrakta som otillåten. Det framstår som uppenbart att bedömningen huruvida en parodi respekterar den skäligen avvägningen mellan intressena hos en upphovsperson och yttrandefriheten hos en användare av upphovsrättskyddat material och bedömningen huruvida en parodi gör intrång i respekträtten kan komma att överlappa.

I En svensk tiger-målet prövade PMD först huruvida parodin gjorde intrång i den ekonomiska rätten eller om X:s förfogande föll inom parodiundantagets rekvisit. Sedan prövade domstolen huruvida trestegsregeln och den skäligen avvägningen utgjorde ett hinder för förfogandet. Slutligen prövade domstolen om parodin gjorde intrång i den ideella rätten.¹⁸⁰ Det nämnda innebär att den ideella rätten behandlas dels vid bedömningen av om förfogandet är tillåtet (skäligen avvägningen), dels vid den ”vanliga” bedömningen av intrång i den ideella rätten (respekträtten). Resultatet blir att den ideella rätten prövas vid två separata tillfällen. Först som en förutsättning för det tillåtna förfogandet i linje med EU-domstolens uttalande. Sedan vid en bedömning av huruvida parodin, vid sidan om själva parodin, återgivit originalverket i en kränkande form eller ett kränkande sammanhang i enlighet med HD:s uttalande i Alfons Åberg-målet.

Frågan är om en parodi som inte anses tillåten på grund av att den sprider ett diskriminerande budskap alltid skulle kränka en upphovspersons respekträtt och vice versa. En situation där en parodi anses sprida ett förbjudet diskriminerande budskap men inte gör intrång i respekträtten är svår att föreställa sig. Ett diskriminerande budskap som går emot samhällets djupare övertygelser får antas utgöra en sådan kränkning för originalverkets upphovsperson som

---

¹⁷⁹ European Copyright Society's ”Opinion on The Judgement of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn, 2014, <https://europeancopyrightsocietydotorg.files.wordpress.com/2015/12/deckmyn-opinion-final-with-signatures.pdf> hämtad 2020-12-16.

¹⁸⁰ Se avsnitt 5.2 ”Mål nr: B 7348-20 (En svensk tiger)”.

respekträtten tar sikte på. Det är dock oklart vilka andra budskap än ett diskriminerande budskap en upphovsperson har ett intresse av att inte förknippas med. Möjligtvis skulle dessa intressen medföra ett mer extensivt ideellt skydd för en upphovsperson än vad respekträtten gör. En situation där en parodi inte sprider ett diskriminerande budskap men fortfarande kränker upphovspersonens respekträtt bör kunna uppstå. En sådan situation skulle tex. kunna vara, som tidigare nämnts, att Alfons Åberg använts i ett drogliberalt sammanhang.

6.7 Problematiken när en upphovsperson inte är rättighetsinnehavare

EU-domstolen uttalade i Deckmyn-målet att rättighetsinnehavaren av förfoganderätten har ett intresse av att inte associeras med ett diskriminerande budskap. Utgångspunkten i uppsatsen har varit att upphovspersonen till ett verk är att likställa med rättighetsinnehavaren av förfoganderätten. Det nämnda är dock inte alltid fallet. En upphovsperson kan överlåta sin förfoganderätt i enlighet med 27 § URL. EU-domstolens uttalande kan inte tolkas på något annat vis än att de intressen av ideell karaktär som alltid ska beaktas i den skäligen avvägningen är direkt kopplade till den ekonomiska rätten.¹⁸¹ Det är endast rättighetsinnehavaren som kan återopa dessa intressen. En upphovsperson som överlåtit sina ekonomiska rättigheter är inte längre rättighetsinnehavare av förfoganderätten och har då, e contrario, inte längre ett befogat intresse av att inte förknippas med ett diskriminerande budskap. Att en upphovspersons ideella rätt är beroende av förfoganderätten är främmande för den svenska upphovsrätten. Utgångspunkten enligt 3 § 3 st. URL är att en upphovsperson alltid behåller sin ideella rätt, även om förfoganderätten har överlåtit.

Av PMD:s dom i En svensk tiger-målet framgår det att den skäligen avvägningen på inget vis kommer att ersätta de ideella rättigheter som en upphovsperson, enligt URL, erhåller vid skapandet av ett verk. Något annat hade varit förvånande då sammankopplandet av förfoganderätten med den ideella rätten hade raserat en av svensk upphovsrätts viktigaste grundpelare. PMD uttalade sig dock inte kring om endast rättighetsinnehavaren av förfoganderätten, eller även en upphovsperson som överlåtit den ekonomiska rätten till sitt verk, har ett befogat intresse i den skäligen avvägningen.

Av intresse blir den domstolsprövning där en upphovsperson som överlåtit sin förfoganderätt hävdar att en parodi sprider ett budskap som går emot de intressen som ska beaktas i den skäligen avvägningen. Domstolen måste då ta ställning till om den skäligen avvägningen, vilken har en tydlig ideellrättslig karaktär, är så pass kopplad till den ekonomiska rätten att den bara kan återopas av en rättighetsinnehavare av förfoganderätten.

I ett sådant scenario skulle domstolen kunna fastslå att de intressen som ska respekteras i den skäligen avvägningen överensstämmer till fullo med de intressen som skyddas enligt respekträtten. Det nämnda skulle dock vara problematiskt i det hänseendet att en innehavare av den ekonomiska rätten skulle ges samma ideella skyddsintresse som en upphovsperson. I en sådan situation finns en uppenbar risk att domstolen ställs inför en situation där en

---

¹⁸¹ Eleonora Rosati, Has the CJEU in Deckmyn de facto harmonised moral rights?, 2014 <https://ipkitten.blogspot.com/2014/09/has-cjeu-in-deckmyn-de-facto-harmonised.html> hämtad 2020-11-27.

rättighetsinnehavare vill förbjuda en parodi som originalverkets upphovspersonen tillåtit eller vice versa. Vems intressen ska då väga tyngst?

En annan lösning kan tänkas vara att domstolen fastslår att upphovspersonen, även vid överlåtandet av förfoganderätten, bibehåller rätten till sina intressen i den skäligen avvägningen. Det nämna innebär att både rättighetsinnehavarens och upphovspersonens intressen ska beaktas i den skäligen avvägningen. I en sådan situation skulle dock rättighetsinnehavaren och upphovspersonen ha samma rätt att åberopa sina intressen i den skäligen avvägningen. Problematiken med rättighetsinnehavarens och upphovspersonens kolliderande intressen skulle dock bli aktuell även vid en sådan lösning.

Den skäligen avvägningen förefaller vara en gråzon mellan den ekonomiska och den ideella rätten där EU-domstolens tangerande av den ideella rätten i form av den skäligen avvägningen kan vålla tillämpningsproblem. Att en upphovsperson som överlåtit sin förfoganderätt inte kan åberopa att en parodi kränker dennes ideellrättsliga intressen av att inte förknippas med ett diskriminerande eller annat besvärande budskap är ytterst främmande för den svenska upphovsrätten. Ingenting hindrar dock samma upphovsperson från att åberopa att en parodi som sprider ett sådant budskap gör intrång i den ideella rätt (respekträtten) som upphovspersonen erhåller enligt 3 § 2 st. URL. Oklarhet råder dock kring till vilken grad de intressena som skyddas i den skäligen avvägningen och de som skyddas i respekträtten överlappar. Det nämnda innebär att det finns en oerhört besvärande risk att en upphovsperson som inte överlåtit sin ekonomiska rätt har tillgång till en mer omfattande ideellrättslig skyddsfunktion än en upphovsperson som har överlåtit sin förfoganderätt.

7. Slutsatser

Tillämpningen av det EU-rättsliga parodiundantaget i svensk rätt bekräftades av PMÖD i Järnrörsmålet så sent som 2019. Således råder fortfarande viss osäkerhet kring exakt hur EU-rätten påverkat tillämpningen av parodiundantaget i svensk rätt. Oklarheterna rör vilka exakta intressen en upphovsperson kan åberopa i den skäliga avvägningen samt till vilken grad den skäliga avvägningen och respekträtten överlappar. Även hur parodiundantaget ska tillämpas när upphovsperson och rättighetsinnehavare inte är samma person väcker frågor. Den potentiella risken är att den skäliga avvägningen, som är av ideellrättslig karaktär, sammanfogats med den ekonomiska rätten. En upphovsperson som inte överlåtit sin förfoganderätt har då ett vidare skydd för sina ideella intressen än en upphovsperson som överlåtit förfoganderätten.

Att parodiundantaget i svensk upphovsrätt nu tolkas konformt med EU-rätten har otvivelaktigt inneburit flertalet förändringar gällande tillämpningen i förhållande till det traditionella parodiundantaget. Den EU-rättsliga tillämpningen medför att parodiers tillåtenhet vilar på principen om yttrandefrihet. Det har medfört att parodiundantaget numera kan användas för att uttrycka åsikter i den politiska- och samhällskritiska debatten. Det är en utveckling ifrån HD:s uttalanden i Sveriges flagga-målet om att en upphovsperson har ett intresse av att inte förknippas med politiska budskap. För att en parodi ska vara tillåten behöver originalverket inte längre vara känt och parodin behöver inte längre rikta sig mot originalverket. Vilket verk som helst får nu parodieras och parodin kan rikta sin kritik mot diverse beteenden, åsikter och idéer i samhället. Parodin i En svensk tiger-målet är ett exempel på en parodi som inte riktar sig direkt mot originalverket men som ansågs tillåten. Parodiundantaget har i dessa hänseenden vidgats.

Att en parodi numera inte är att betrakta som ett självständigt verk utan som en inskränkning i upphovsrätten har dock medfört att tillämpningsområdet av parodiundantaget i flera hänseenden smalnats av. Parodiundantaget ska alltid tillämpas restriktivt och måste uppfylla trestegsregeln och den skäliga avvägningen. Parodier som konkurrerar ekonomiskt med originalverket är inte längre tillåtna då de inte uppfyller den andra regeln i trestegsregeln. En parodi måste även skilja sig märkbart från originalverket. Det nämnda medför att parodier måste uppvisa högre självständighet än vad som traditionellt gällt i svensk rätt. Parodier där enbart ett eller ett fåtal ord bytts ut från originalverket är inte att betrakta som tillåtna. Även parodier där enbart innehållet förvrängs och där formen lämnats oförändrad, likt parodin i Alfons Åberg-målet, torde vara otillåtna. Yttrandefriheten som rättslig grund för parodier kan även medföra att parodier som enbart är komiska och har ett väldigt svagt yttrandefrihetsintresse anses vara otillåtna. Avgörande är de intressen en upphovsperson har och som ska vägas mot yttrandefriheten i den skäliga avvägningen. Generaladvokaten uttalade att en parodi endast är otillåten om den ”radikalt avviker från de djupare övertygelser som finns i samhället och som ligger till grund för det europeiska offentliga rummets existens”. Om generaladvokatens uttalande ligger till grund för bedömningen av den skäliga avvägningen får det antas att yttrandefriheten hos en användare av upphovsrättsskyddat material väger väldigt tungt. Endast spridandet av ett budskap som radikalt avviker från samhällets övertygelser skulle innebära att parodin är att betrakta som otillåten.

Källförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Ds 2003:35 Upphovsrätten i informationssamhället – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.

Ds 2007:29 Musik och film på Internet – hot eller möjlighet?

Prop. 1960:17 till riksdagen med förslag till lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, m.m.

Prop. 2004/05:110 Upphovsrätten i informationssamhället - genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m.

SOU 1956:25 Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk

EU

Rådets direktiv 2000/43/EG av den 29 juni 2000 om genomförandet av principen om likabehandling av personer oavsett deras ras eller etniska ursprung

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället

Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna

Fördraget om Europeiska unionen (konsoliderad version)

Europaparlamentet och rådets direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG

Litteratur

Bernitz, Ulf, Pehrson, Lars, Rosén, Lars, Sandgren, Claes, *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*, 14 uppl., Jure förlag, Stockholm, 2017 [Bernitz, *Immaterialrätt och otillbörlig konkurrens*]

Cederlund, Karin, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*, s. 185 i Liber Amicorum Jan Rosén, eddy.se, Visby, 2016 [cit. Cederlund, *Slut på det roliga? Om parodier och upphovsrätt*]

Delin, Leif, *Om parodi*, s. 234 Nordiskt Immaterialt Rättsskydd häfte 3-4, 1959 [cit. Delin, *Om parodi*]

Ficks, Erik, *Om det icke-existerande eller harmoniserade parodiundantaget i svensk upphovsrätt*, s. 316 Nordiskt Immaterialt Rättsskydd häfte 3, 2015 [cit. Ficks, *Om det icke-existerande eller harmoniserade parodiundantaget i svensk upphovsrätt*]

Hettne, Jörgen, Otken Eriksson, Ida (red), *EU-rättslig metod: teori och genomslag i svensk rättstillämpning*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2011 [cit. Hettne, *EU-rättslig metod: teori och genomslag i svensk rättstillämpning*]

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 12 uppl., Iusté, Uppsala, 2020 [cit. Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*]

Levin, Marianne, Hellstadius, Åsa, *Lärobok i immaterialrätt*, 12 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2019 [cit. Levin, *Lärobok i immaterialrätt*]

Maunsbach, Ulf, Wennersten, Ulrika, *Grundläggande Immaterialrätt*, 4 uppl., Gleerup Utbildning, Malmö, 2018 [Maunsbach, *Grundläggande Immaterialrätt*]

Nordell, Per Jonas, *Rätten till det visuella*, Jure förlag, Stockholm, 1997 [cit. Nordell, *Rätten till det visuella*]

Nordell, Per Jonas, *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*, s. 317 Nordiskt Immaterialt Rättsskydd häfte 3, 2007 [cit. Nordell, *Parodi, satir, travesti – intrång eller kränkning? Kommentar till NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)*]

Nääv, Maria, Zamboni, Mauro (red), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018 [cit. Nääv, *Juridisk metodlära*]

Olsson, Henry, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*, 10 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2018 [cit. Olsson, *Copyright: svensk och internationell upphovsrätt*]

Rosén, Jan, *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*, s. 600 Nordiskt Immaterialt Rättsskydd häfte 4, 1990 [cit. Rosén, *Upphovsrätten som hinder för satir, parodi och travesti?*]

Rosén, Jan, *Medie- och upphovsrätt*, Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten i Stockholm nr 78, Jure förlag, Stockholm, 2012 [cit. Rosén, *Medie- och upphovsrätt*]

Strömholm, Stig, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: En lärobok i allmän rättslära*, 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 1996 [cit. Strömholm, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: En lärobok i allmän rättslära*]

Ålund, Monika, *Debatt. Parodi och upphovsrätt*, s. 101 Nordiskt Immaterialt Rättsskydd häfte 1, 1992 [cit. Ålund, *Debatt. Parodier och upphovsrätt*]

Rättsfall

Sverige

Högsta domstolen

NJA 1975 s. 679 (Sveriges flagga)

NJA 1979 s. 352 (Max Walter)

NJA 1985 s. 893 (Manifest)

NJA 2005 s. 905 (Alfons Åberg)

NJA 2016 s. 212 (Wikimedia)

NJA 2017 s. 75 (Svenska syndabockar)

Hovrätten

Svea hovrätt, mål nr T-1534/96, 1997 (Skriet)

Tingsrätten

Stockholm Tingsrätt, mål nr T- 7-694-95, 1996 (Skriet)

Patent- och marknadsdomstolen

Mål nr: B 7348–20 (En svensk tiger)

Patent- och marknadsöverdomstolen

Mål: PMT 1473–18 (Järnrörsmålet)

EU

EU-domstolen

Mål C-5/08, *Infopaq International A/S mot Danske Dagblades Forening* [2009] (Infopaq)

Mål C-145/10, *Eva-Maria Painer mot Standard Verlags GmbH m.fl* [2011] (Painer)

Mål C-201/13, *Johan Deckmyn och Vrijheidsfonds VZW mot Helena Vandersteen m.fl.* [2014] (Deckmyn)

Mål C-516/17, *Spiegel Online GmbH mot Volker Beck* [2019] (Spiegel Online)

Internetkällor

Artiklar

Clarke, Osborne, *Does Advocate General's opinion in ECJ "Deckmyn" parody case shed light?*, 2014 <https://marketinglaw.osborneclarke.com/marketing-techniques/does-advocate-general-s-opinion-in-ecj-deckmyn-parody-case-shed-light/> hämtad 2020-11-25

Rosati, Eleonora, *Has the CJEU in Deckmyn de facto harmonised moral rights?*, 2014 <https://ipkitten.blogspot.com/2014/09/has-cjeu-in-deckmyn-de-facto-harmonised.html> hämtad 2020-11-27

Övrigt

European Copyright Society's "Opinion on The Judgement of the CJEU in Case C-201/13 Deckmyn, 2014,
<https://europeancopyrightsocietydotorg.files.wordpress.com/2015/12/deckmyn-opinion-final-with-signatures.pdf> hämtad 2020-12-16.

Genomförandet av EU:s nya upphovsrättsdirektiv (DSM-direktivet) i svensk rätt:
<https://www.regeringen.se/artiklar/2019/05/genomforande-av-eus-nya-upphovsrattsdirektiv/>
hämtad 2020-09-24

Praxis vid hänvisning till avgöranden från EU-domstolen:
https://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_126035/sv/ hämtad 2020-10-30

Övriga källor

Generaladvokatens förslag till avgörande Mål C-5/08, *Infopaq International A/S mot Danske Dagblades Forening* [2009] (Infopaq) föredraget den 12 februari 2009

Generaladvokatens förslag till avgörande Mål C-201/13, *Johan Deckmyn och Vrijheidsfonds VZW mot Helena Vandersteen m.fl.* [2014] (Deckmyn) föredraget den 22 maj 2014